TAS-63-1

7

RAFAEL TASIS

ABANS D'AHIR

Novel·la

RAFAEL TASIS

ABANS D'AHIR

Novel.la

1953 - 1954.

A la memòria del meu pare, que fou un home sencer i honest, i que va viure algun dels episodis d'aquesta història imaginada.

R. T.

caserna, després del toc de clarí, semblava haver-se tornat a enfonsar en una calma silenciosa de diumenge hivernenc. Dolça calma d'aquells matins, tendra delícia de la son, que es satisfà sense presses, tebior dels llençols, sota el gruix de flassades i edredons! Entre filagarses de somni, Sebastià entreveia, entendrit, aquells altres diumenges de la seva adolescència, quan, igual que cada dia - més de matí, perquè abans havia d'anar a missa a Betlem amb la seva mare - es llevava per poder estar a les vuit puntualment, al "Siglo". Només hi havia un matí a l'any que trenqués aquell ritme: el Divendres Sant, que la mitja festa ocupava la primera meitat del dia - fins a les dotze en punt, que reprenia el tràfec rodat a Barcelona i s'obrien totes les botigues.

Els records del ball, tan recents, vingueren a barrejar-se amb les sensacions actuals. Va mig abaltir-se de nou, tot pensant en aquella Colombina revinguda, de grossos botons grocs damunt el setí blanc, amb l'ample escot resppendent damunt empolvorades turgències, que mostrava unes cames prou ben fetes sota la faldilla curta i ampla i reia descaradament, amb un sacseig de tota la carn, a cada galanteria una mica gosada que ell, tot ballant, li deia a cau d'orella. La cara, mig amagada per la marcareta amb barballeres de blonda negra, es confonia en el seu comni amb la de Florinda, i prenia, quan al capdavall la balladora es llevava l'antifaç, aquella blancor mat de camèlia, la llangorosa caiguda dels seus ulls i el dibuix excitant dels llavis. Estaven ara al "colgadizo" de casa de Florinda, sota el ràfec que els resguardava de la claror gèlida de la lluna. Lluny, passades les palmeres, en un bohío amagat, una orquestra de negres marcava d'una manera obsessionant un danzón de moda. Les percussions nervioses dels instruments primitius, el soroll d'ossets del güiro, les veus cantisseres dels músics que repetien

fins a l'obsessió els mots en nyànyigo, posaven un contrapunt sensual a llur conversa, inflamaven orresistiblement els sentits del minyó, feien respirar amb panteix la noia. Ai, Florinda! com no t'havies deixat endur, aquella nit, per l'onada de desig que batega sota la lluna plena, en aquell poblet voltat per la manigua! Però Florinda reia, fugia de les seves mans àvides, duia la mascareta amb sarrell de blondes, corria cap al guardarrobes ... No, era Colombina, la que el defugia i desapareixia tot d'una del teatre. Pere li deia que no s'hi encaparrés. Era aleshores, a la una de la nit, quan començava d'estar realment bé el ball. Tirant-se un xic cap enrera el copalta, donant-se un cop de dits a la gardènia que duia al trau del frac, Pere Fius escometia un parell de màscares - una odalisca i una Aida - que no es feien pregar gens per a anar al bufet a beure una copa de xampany. Però Florinda tornava a sortir d'una llotja guarnida amb canyes verdes i amb flors de flamboyant. "Sebastián!"- li cridava, amb una veu molt fina, i l'orquestra del Liceu es posava a tocar, amb la música d' Hansel und Gretel, una rumba nyànyiga. Sebastià es llançava, prement la cintura de Florinda,amb el seu braç dret, en mig dels balladors, que aviat feien rotllo, admirant la precisió dels moviments de la parella. Només les espatlles ondulaven sota el ritme sacsejat, mentre peus i cames, gairebé immòbils, trenaven un minuciós simulacre de passió i desig. Les màscares del voltant, el cercle d'espectadors, les siluetes negres i blanques dels homes desapareixien, es transformaven en la massa panteixant d'un ball de negres, amb la seva olor repulsiva i el sorollet obsessionant del güiro. Però Florinda havia desaparegut, s'havia esmunyit dels seus braços, que ara estrenyien les formes revingudes de la Colombina ...

- Sebastià! Són les dotze! No has de llevar-te, avui?

Era la seva mare. Havia entrat a la cambra, obria els porticons del balcó, s'ajupia arreplegant peces de roba i les deixava damunt les cadires amb un aire reprovador.

- Quin desordre! I quines hores de retirar!

Va reunir les forces de contestar per a excusar-se:

- Ja veurà, anava amb en Pere i no va voler que el deixés...

- Sí, en Pere! Bona excusa té el malalt ... I aquest frac, no l'has de tornar a en Jaume? Vinga, lleva't, home!

Pel corredor se sentia córrer una criatura.

- Ja em llevo, no s'amoïni.

I anà per desacotxar-se, segur que així la seva mare el deixaria. Abans que ella tanqués la porta va dir-li:

- Digui a la Queta que em porti aigua calenta, vol?

Mentre s'ensabonava, fent pujar la bromera metòdicament a les galtes i a la barba, donava mirades al sobresorit que la Queta li havia dut, junt amb el pot d'aigua calenta d'afaitar-se. Havia arribat ahir, n'estava segur, però la seva mare devia haver retingut la carta per a sospesar-la, mirar-la a contraclaror, examinar-ne meticulosament la lletra i el matasegells. Qui sap si l'havia oberta i tot. Deixà la bronja per a assegurar-se'n. Feia de mal dir. Potser si ho preguntava a la Queta, que no tenia un no per a ell, en treuria l'aigua clara. I si la seva mare l'havia llegida, què?

Va acabar d'afaitar-se amb tota cura, donà un cop de molls a les puntes del bigoti, es pentinà amb la clenxa al costat i la mica de tupè que li formava el remolí dels cabells, cap a la templa esquerra, i va nuar-se la corbata amb una especial atenció. Al capdavall, avui era diumenge.

Anà per a obrir la carta de Cuba, i es repensà. Valia més llegir-la amb tota tranquil.litat, al cafè. Tot posant-se l'americana de les festes, va sortir al passadís. Pel celonert entrava un raig de sol i dos dels seus nebodets, amb els davantals ratllats blancs i blaus del col.legi, jugaven, asseguts a terra, a un joc molt complicat a base de soldats de plom escapçats i coixos. Van saludar-lo sense moure's.

- Bon dia, oncle.

- Bon dia. Què feu, aquí a terra?

- Juguem a guerres. No ens ha portat res, avui? - era el grandet, que es deia Antoni com el seu pare i li deien Tonet, que contestava.

- No, fillsmeus, no us he dit res.

Al fons del pis, on hi havien les cambres d'Antoni i Isabel i de llurs fills, se sentia el plor d'una criatura de bolquers. La Queta feinejava a la cuina. La senyora Antònia, la mare de Sebastià, devia estar a la seva habitació - la més bona de la casa - repassant roba o, posat que avui era diumenge, llegint amb tot detall el Brusi i el Full Dominical de la parròquia.

- La tieta se n'ha anat a passejar al Parc. Se n'ha endut la Clotildeta, - explicà Tonet.

- A nosaltres no ens ha volgut. Es clar, com que és la seva padrina, només se l'estima a ella, - precisà el seu germà.

Era una acusació indirecta al seu oncle, que al capdavall li era padrí, i que per això mateix tenia certes obligacions envers el fillol. Però Sebastià no es donà per entès.

- Bé, seguiu jugant, però no feu gaire xivarri. Si no, llàvia us renyarà. - I afegí, mentre se n'anava cap a la cuina.- Demà us duré una sorpresa.

- Que sigui d'aquelles que hi han anissos a dintre! - exigí el fillol.

A la cuina, la Queta pelava patates, asseguda a una cadira mitjana, Era una dona de mitja edat - quaranta o quaranta-cinc anys - però Sebastià, que la recordava de deu anys enrera, abans de marxar cap a Amèrica, no la veia ara més vella ni la recordava abans més jove. Era eixuta, d'ulls menuts i negres, amb els cabells molt tibants, recollits en una ampla rodella, vestida sempre amb faldilles i gipons que es comprava a les parades de la Boqueria, esborradissa i eficaç. Només ella hauria pogut mantenir-se tants anys a la casa, entre l'autoritat omnipresent de la mare de Sebastià - la senyora - i la gemegosa ineficàcia de la muller d'Antoni. Tenia una especial feblesa per Sebastià, i ell se n'aprofitava.

- A veure, Queta, què hi ha per a esmorzar?

- Ara vols esmorzar, sant cristià? Si aviat serà hora de dinar!

- No t'amoïnis per això. Dino fora de casa. Bé hi deu haver alguna queixalada per aquests prestatges.

Mentre ella s'atrafegava tallant una llesca de pa i un tall de pernil, Sebastià volgué afalagar-la:

- Què fa la Toia?

- La Toia? Que no la vas veure diumenge passat? Té raó que eres fora! Està feta tota una senyora! Va mudada, que no la coneixeries!

Era la gran satisfacció de la seva vida, el seu triomf més assenyalat. En morir la seva mare, en aquell poblet arreconat de Lleida, la germana petita havia vingut a Barcelona. La Queta l'havia acomboiat, l'havia aconsellat, l'havia guiat amb mà segura i afectuosa.

Tot el que tenia d'eixuta ella, la Toia ho tenia de gemada i esponerosa. Era molt més jove que la seva germana, però ara ja devia tenir trenta anys. Adhuc així, havia aconseguit d'engrescar un vidu encara de bon veure, amo d'una taverna a la Plaça del Bon succès i d'una torra a Vallcarca. I s'hi havia casat, entre l'escandalitzada enveja de totes les serventes del veïnat i de més d'una fadrina menestrala que no hauria pas menyspreat la mà del senyor Dalmau, el taverner.

- Que no ho saps? S'ha venut la taverna, el seu senyor, i ara vol comprar tot de camps al voltant de la seva torra. Un dia, si vols, hi anirem. Estarà més contenta, la Toia, de veure't!

Sebastià s'acabava l'esmorzar.

- Escolta, Queta, el dia que hi vagis, m'ho dius, que miraré de venir-hi, només per veure la Toia. I, mira; hauries de fer-me un favor: ¿oi que quan hagis de sortir un moment, aniràs a dur el frac a casa la meva germana? Li vaig prometre a en Jaume que li tornaria avui mateix, i no vull que m'ho tiri en cara. I, és clar, si haig de carregar-me jo amb el paquet ...

- Fuig, home, on has d'anar, tu, carregat! A veure si quan vagi al forn podré arribar-m'hi amb una escapada ... No t'hi has fet pas cap taca?

- No, em sembla que no. Mira-ho, però.

- ¿Què, ja et vas divertir força, ahir, al ball? ¿Vas fer gaires conquistes?

Com tantes dones que ja es resignen a no viure les aventures amoroses, la Queta tenia un punt de mòrbida curiositat, llindant de vegades amb l'arcavoteria, per les aventures dels altres.

- Es va fer el que es va poder. ¿I a casa, què hi ha, aquest matí? ¿No hi ha hagut cap baralla?

- No, per ara, no. La senyoreta s'està a la seva habi-

tació, amb la menuda i el Carlets. La senyora deu llegir el seu diari. El teu germà se n'ha anat fa estona a la impremta, ha dit. Ah! I la Clotilde, després de tornar de missa amb la senyora, ha sortit amb la nena per anar a veure les bèsties. La senyora ha ron dinat, és clar ...

- Bé, ja que regna la pau a casa, me'n vaig a escampar la boira. Pensa en el frac d'en Jaume. Ja t'he dit que avui hi vaig a dinar.

Al passadís, els dos menuts s'havien embrancat en una discussió sorollosa. La porta de la cambra de la senyora Antònia s'obrí i l'àvia va sortir-ne, imatge severa de la justícia. Sense ganes de presenciar l'escena, que probablement ocasionaria la intervenció de la seva cunyada Isabel, Sebastià va acostar-se a besar la seva mare:

- Me'n vaig, mamà. Ja sap que avui dino a casa de la Carme.

- Està bé. Digue'ls-hi que jo hi aniré demà. Vindràs a sopar, avui?

Sebastià feu un gest que no el comprometia a res, i s'esquitllà, mentre la vídua Bernat spembrancava en un interrogatori minucióS dels seus néts, del qual havia de sortir, indefectiblement, el càstig dels dos contrincants. Ja s'obria la porta de l'habitació d'Isabel, que acabava d'alletar la menuda. Fent un gest amb la mà a la seva cunyada, Sebastià agafà l'abric i el capell i s'esmunyí cap a la porta. Baixant els graons anà enfilant les mànegues, cordant-se els botons del sobretot. Era una peça excel.lent, ben tallada, de drap de Sabadell, que li havia costat pocs diners, gràcies a aquell cosí que estava empleat a una fàbrica. El barret fort, amb la seva forma i el seu color de bolet, completava la silueta dominical, S'havia oblidat del bastó - aquella malasca com-

prada a l'Havana, amb el mànec de crossa i l'anella de plaqué. Però no volgué tornar enrera. La polèmica familiar estaria ara al seu ple i preferia no haver d'intervenir-hi, no haver de fer d'àrbitre que descontentaria, forçosament, tots els litigants.

Al replà del principal va trobar, arrenglerats esperant els papes, els cinc fills del Doctor Felicià Duran i Gras, Va saludar-los amb vaguetat, sense deturar-se. Els seus vint-i-sis anys el situaven en un pla molt superior a tots aquells minyons, estudiants de tota mena de carreres, que sabien fer aldarulls tan considerables quan llur pare no era a casa. Uns quants trams més de graons, passant per davant de la porteria, d'on sortia com sempre una olor gens desagradable de sofregit, i va trobar-se al carrer.

Quan desembocà a la plaça del Bonsuccès, dominada per les entrades i sortides de la caserna, dubtà un moment en sortir cap a la Rambla però un escrúpul le'n retingué. El carrer de Ramalleres s'obria a la dreta, estret congost entre altes parets, i va emprendre'l. Passà pel davant de la façana closa i hòstil de la casa de Maternitat i ullà, com sempre, aquell torn on les mares vergonyants o miserioses abandonaven llurs fills. Tot de records de melodrames i novel.les de fulletó van tornar-li al pensament. El vestíbul de l'asil estava buit. Però el dia s'adeia a les escenes d'abandó. El cel ara estava rúfol, amb una capa grisa que no venia a enterbolir el fum de cap xemeneia. ¿Qui sap si nevaria? Feia molts anys - ben bé dotze - que no havia vist neu a Barcelona. Era bastant abans que se n'anés cap a Cuba i ell s'estava d'aprement al Siglo. Al migdia s'havia pogut escapolir de casa més aviat i havia anat a l'Esplanada a tirar-se boles de neu amb els seus companys de secció. Havien arribat tard a l'establiment, i el mateix Don Dionisio els havia fet, en aquell castellà untuós que parlava, un sermonet sobre les excel-

lències de l

lències de la puntualitat. Al cap del mes, havien estat dos rals de reducció del sou per a tots, com a justa penyora a la frivolitat. Les boles de neu d'aquell llunyà migdia el portaren a les boles de neu, fràgils projectils farcits de paperets, que la nit passada havien fet llur aparició al ball de disfresses del Liceu. Rememorà els incidents de la vetllada: la Colombina aquella, que s'havia fet fonedissa a la mitja part - i això volia dir que era, o es considerava, una dona decent - i que estava segur de conèixer d'alguna banda; les dues conquistes de Pere Fius, el seu cosí: l'odalisca i l'Aida, que evidentment no eren ni es consideraven senyores decents, i que havien plantejat a darrera hora, llurs exigències en termes que només Pere hauria pogut satisfer. Coneixent el seu cosí com Sebastià el coneixia, estava segur que, si no hagués anat amb ell, s'hauria avingut a la transacció eròtico-comercial (la terminologia se li havia enganxat dels diaris cubans, destres en metàfores). Però, en aquell cas, hauria hagut d'admetre que les seves aventures no eren sempre fruit exclusiu de les seves dots de seductor - dots físiques i espirituals, que prou posava en relleu en les seves galants converses amb les dues mascaretes. La cosa, doncs, s'havia acabat d'una manera bastant reposada, després d'un sopar fred amanit amb xampany de la Vídua (anant amb en Pere, gran coneixedor de vins i costums franceses, aquest detall era inevitable) i d'uns quants valsos i polques més o menys esbojarrats. L'Aida que li havia tocat d'acomboiar a Sebastià, i que havia acabat per treure's la careta, era una xicota de boca encesa i ulls llànguids, bastant ben feta i que s'abandonava d'una manera prometedora als braços del seu ballador. Ella i la seva companya eren segones tiples al Gran Via. I, malgrat la claredat amb què havien precisat les condicions per a una prolongació més íntima de la vetllada - i potser perquè tant Pere com ell

les havien rebutjades amb virtuosos escarafalls - Sebastià tenia la sensació que no li hauria costat gaire de fer cedir, incondicionalment, la seva parella. Però aleshores hauria estat ell qui hauria fet quedar malament el seu cosí. Preferí renunciar a tota especulació sobre aquelles possibilitats i abandonar-se, llangorosament, als terbolins que creava, en un frenesí de violins i clarinets, aquell vals de Lehar.

Havia sortit al carrer dels Tallers i enfilava, mig d'esma, com cada dia, el carrer de Jovellanos. A mitja pujada, darrera una botiga esquifida on rebien els clients i que tenia en unes prestatgeries uns quants paquets de paper i sobres, quatre llibretes, llapis i gomes per a la mainada del barri, hi havia la impremta del seu germà. El rètol ja ho proclamava:

IMPRENTA LA COMERCIAL DE ANTONIO BERNAT

Sebastià empenyé la vidriera de la botiga, passant per sota la porta de ferro mig baixada. Sonà una campaneta, i abans que sortís ningú, el visitant digué:

- Sóc jo, en Sebastià.

De les profunditats del taller arribà la veu del seu germà Antoni:

- Passa, passa. Ja has pogut llevar-te?

Sebastià obrí la segona porta vidriera, que donava a l'exigu despatx on es feien les factures i els pressupostos, i una altra de fusta, que s'obria al taller. Antoni era al fons, tallant a la guillotina. Al taulell del seu darrera s'amuntegaven les raimes de paper, tallades a la mida dels impresos que l'endemà havien de tirar-se. El taller era un dubell larg i estret, il.luminat per un parell de claraboies que donaven als celoberts de la casa. Primer de tot es trobaven les caixes, arrambades banda i banda de les parets, amb uns pàmpols de gas al damunt dels pupitres. Venia després el mar-

bre, l'ampla taula folrada de zenc on s'arrengleravan els motllos que havien d'entrar en màquina, amb els prestatges de les imposicions i els tascons de metall i fusta. Després hi havia les màquines: la moderna Marinoni, que podia imprimir més de mil fulls per hora; les dues minerves de doble foli; la boston per a les targes i els sobres. Per damunt de les màquines corria el joc dels embarrats i les politxes del motor. Sebastià sabia l'orgull que sentia el seu germà per aquell taller, muntat amb tots els avanços de la mecànica i sabia també les angúnies que representava per a Antoni haver de maldar per a arreplegar, cada mes, els diners necessaris per a pagar les lletres que encara es devien a la casa de les màquines.

- Vols que t'ajudi?

- No, que ja acabo. He vingut a tallar el paper per als prospectes de can Gassol. Si vols mirar-te les factures que hi ha pel dia quinze ... Ja vinc de seguida. M'has d'explicar com va anar el ball del Liceu.

I Antoni tornà a fer rodar el volant de la guillotina i a capçar amb mans segures les raimes de paper setinat.

Sebastià es tragué l'abric i el capell, que penjà al penja-robes del despatxet. Va recordar-se que duia a la butxaca de l l'americana la carta d'Amèrica i la cercà, abans de seure a la taula, davant de la carpeta. Donà voltes al sobrescrit, abans d'obrir-lo. Els segells flamants de la República de Cuba van fascinar-lo. Recordà l'efecte que li va fer veure els primers, que venien a substituir l'efígie del reietet. Tant o més que la cerimònia solemne d'arriar la bandera espanyola i hissar la que havia estat interdita fins a la vigília - la de les tres amples franges blaves, amb el triangle vermell foradat per l'estrella solitària - aquell canviar la moneda i els timbres de correu li donaven la sensació real d'ha-

ver perdut la guerra. I, encara que ell l'havia feta una mica al marge, com a voluntari que no es movia del seu poble i es limitava a estar de guàrdia a les entrades contra una possible incursió dels "mambises", no debades havia dut l'uniforme de "rayadillo", el capell d'ales amples amb el "barboquejo" de corretja, i havia empunyat un fusell de model antic, amb una impresionant baioneta. Potser ell havia fet poca cosa per a defensar la sobirania d'Espanya a l'illa antillana, però no havia pas contribuït gens a què es perdés. El Govern li ho havia reconegut: així constava en el document que li adjudicava la Creu de Maria Cristina - la Creu de Maria-Sense-Paga, com en deuen, faceciosament, els afavorits amb aquell tros de metall, que ningú no gosava d'exhibir.

Va obrir la carta. Va reconèixer la lletra perfilada, de col.legi de monges, de Florinda. Eren dos plecs, quatre, vuit pàgines de planys, de retrets, d'acusacions ... Sebastià ho sabia prou, i era difícil de destriar la impressió que li produïen: una barreja de sentiment de culpa amb una satisfacció per tenir així lligada, malgrat la distància, aquella criolla d'ulls negres i pell mat, filla i néta de colliters de sucre. I encara, imaginava la sensació que hauria tingut en sentir-li dir, ben a la vora seu, les paraules planyívoles que havia arremglerat, amb un punt de literatura adquirida fora del convent, u que, en la seva veu calenta i apassionada, haurien pres una nova vibració.

Començà a llegir, una mica commogut i excitat a desgrat seu:

"Mi idolatrado Sebastián"

Sí, la carta era com ell s'esperava. Retrets perquè la darrera d'ell havia trigat vuit dies més que l'altra i només tenia quatre pàgines. "... Si sabessis amb quina febre l'havia esperada, amb quina devoció la llegeixo, com la somio i la duc a sobre meu!

Haig de dissimular a casa perquè si em vegessin tot el dia llegint-la i rellegint-la, fins que me la sé de cor, es pensarien que m'he tornat folla. I potser sí que estic boja: boja pel teu amor, per la teva absència, perquè em sembla que les teves cartes no tenen l'escalf de les primeres, perquè no em dius res de quan tornaràs, perquè no em repeteixes prou que m'estimes, perquè no em dius com vas tronar el meu retrat, i això és molt més del que em caldria per a enfollir-me."

"..."L'altra nit vaig passejar pel jardí de casa. I vaig recordar aquell vespre que tu hi eres, i les coses que em deies, i tantes altres coses!"

Sebastià somrigué. L'educació de Florinda li privava de dir les coses pel seu nom. "I tantes altres" volia dir els besos que s'havien fet, aquelles abraçades extenuants que abolien gairebé tots els ressorts del pudor de la criolla enamorada. ¿L'estimava, ell? En aquella època, sí, no en podia dubtar. Els seus vint-i-cinc anys s'incendiaven, en aquelles nits panteixoses de calor i d'espasme, al costat de Florinda, lligats pels seus braços blancs i suaus, sentint la seva veu gemegosa. Sí, devia ésser amor aquell bategar dels polsos, aquella excitació i aquell embadaliment alternats, aquell barboteig de frases sense sentit, de prometences i exigències sobtades ... Però, ara, un any més tard, i amb tota la immensitat de la mar entre mig? L'enyorava, bén cert, però no pas a totes hores. ¿I què havia estat, fet i fet, aquell rampell sobtat, en el moment precís que tothom creia que anava a emprendre els pares de Florinda per a fixar la data del matrimoni, d'anar-se'n a l'Havana i embarcar-se al primer vapor que sortia cap a Barcelona? No era, fet i fet, una mena d'evasió instintiva del mascle davant de la trampa que va a engolir-lo? Hi havia enyorament de la pàtria, de la mare, de la família, en el seu gest.

Però potser hi havia, sobretot, aquesta repugnància inconfessada a deixar-se lligar pels braços perfumats de Florinda, a convertir-se d'una manera definitiva en un home establert, casat i emmainadat en un país foraster, a renunciar a ésser el que era per a esdevenir un personatge diferent.

Antoni havia acabat la seva tasca i venia cap al despatxet, tot treient-se la brusa blava que s'havia posat damunt el vestit dels diumenges.

- Uf! Ja en tenia ben bé prou. Però així en Jaume podrà posar en màquina demà aquests cinquanta mil prospectes. Si tot va bé, podremcobrar-los a fi de mes.

Sebastià va plegar la carta de Florinda i se la posà a la butxaca. Ja acabaria de llegir-la una altra estona. No li agradava de donar explicacions al seu germà - que era prou tafaner de mena per a interrogar-lo sobre tots els seus amors, passats, presents i futurs - ni a ningú. El capítol de Florinda pertanyia a la seva vida americana. I encara que la seva germana de Matanzas ja hauria fet alguna indicació, en les sebes cartes, sobre el mig compromís de Sebastià Bernat amb una de les pubilles més riques del poble, es resistia enèrgicament a discutir la situació amb Antoni, amb Carme o amb la mare. Va treure un plec de papers d'un calaix.

- Mira, la llista de factures del dia quinze ja està feta. Pesseta ençà, pesseta enllà, n'has de pagar dues mil.

- Dues mil pessetes! Quatre cents duros! I d'on diastre els hem de treure? Ja hi has comptat les lletres de la màquina i dels tipus?

- Tot hi està comptat. Si no hi ha prou diners, ajorna les factures. No els vindrà pas de quinze dies, als senyors magatzemistes de paper.

- No! Ni pensar-ho. No vull que ningú se'n torni sense cobrar de casa!

- D'on treuràs els diners, doncs?

- No ho sé, encara. Ja ho pensaré. - I, sense transició, Antoni preguntà: - Què, com va anar, ahir, al Liceu? Vas divertir-te?

- Déu n'hi dó. Ja veuràs, anava mudat, i amb en Pere, que tot ho vol fer en gran. Sí, sí, va anar bé.

- I de conquistes, què? Quan jo em recordo dels temps que anava als balls del Liceu!

Els ulls li lluïen, i Sebastià no pogué estar-se de somriure, mirant-se la cara del seu germà. Era com un infant que pensa en unes joguines meravelloses que ha vist al darrera del vidre d'un aparador, i que no gosa esperar que un dia pugui tenir-les.

- No, res de conquistes. Només vaig ballar amb una Colombina que no sé perquè em sembla que la conec, i després van dur a fer ressopó a un parell de vicetiples del Granvia. Bona xeixa, però fora del nostre abast.

- ¿I, doncs, en Pere, per què es guarda els diners?

- Fill meu, ja saps que ell quan es fa una xicota sempre és per la seva bonica cara, no pas pels pistrincs.

- Que ho expliqui a un altre. I, escolta, tu que surts molt amb ell: com està de diners, ara, el nostre preciós cosí?

- Em sembla que bé, gràcies a Déu. Amb el ressopó, almenys se'ls va gastar. I el negoci que té, es veu que li va bastant bé.

- No et sembla que li podria donar un entretoc? Si li demanava potser dos mil duros, al sis per cent, es deixaria convèncer?

- No ho sé. Depèn de moltes coses. De qui li demanés i com.

- Si ho haig de fer jo, ja estic llest. D'ençà que li vaig bufar aquella xicota de l'Eden, que em té el dit a l'ull. Per què no li ho dius tu? M'aniria molt bé.

S'havia aixecat i anava amunt i avall del despatx a la botiga.

- Haig de passar aquest any, només. Haig d'acabar de pagar tot això. Són vint mil duros! i m'hi vaig posar només amb sis mil pessetes meves i quatre mil que em va deixar la tia Florenceta. Ja has vist com ho he tirat endavant, com rutlla tot! No falta la feina, no dec diners a ningú ...

Va reprendre's tot seguit:

- Home, a ningú no, ja ho sé. Hi ha les set mil pessetes que encara es deuen de la Marinoni, i les cinc mil de la minerva petita, i els vint-i-cinc duros que es paguen cada mes dels tipus. I les quatre mil pessetes de la tia, i les deu mil que em vas deixar tu, i les tres mil d'en Jaume ... Tot això no són deutes: això és el capital. I vosaltres sou una mica els meus socis ...

- Però l'amo ets tu.

- I és clar que sóc jo, l'amo! Per això vaig maldar tants anys, i em vaig estar de tantes coses; per això la Isabel va dur-me la seva dot i vam anar a viure amb la mama; per això he treballat cada dia fins a les deu o les dotze, i els diumenges i els dies de festa ... Sóc l'amo, sí, i el rètol d'aquí fora ja ho diu, però també tinc tots els malsdecap i les angúnies, i si tothom cobra cada dissabte la setmanada i cada dia quinze es paguen les factures, és perquè jo m'haig d'espavilar, i haig d'empaitar els diners ...

- I les mosses de la Bohèmia, - va interrompre suaument Sebastià.

El seu germà es tombà, indignat. Anava a replicar alguna cosa gruixuda, però tot d'una la seva cara es descongestionà i es posà a riure:

- Ai, Tianet, que n'ets de murri! Que no en tenim tots, de

flaques, en aquest món? I que no tinc dret a distreure'm una mica, els diumenges a la tarda?

- Sí, home, sí, però si la Isabel ho sap, ja ho sentiràs a dir.

- No em diguis això. Jo a la Isabel me l'estimo més que res al món. I pels meus fills faria tots els sacrificis que calgués. Però ...

En aquest "però" i en l'ample gest de les mans hi havia la justificació de totes les febleses humanes. I Antoni, amb la seva còrpora massissa i el seu rostre baronívol, que havia heretat la regularitat de faccions, una mica romana, de la seva mare, tenia un aire tan desarmador de bona fe, de sinceritat absoluta, que Sebastià no tingué més remei que riure, al seu torn.

- Està bé, home, ja m'ho crec. Però les dones ...

- Ai, les dones! No me'n parlis ...

Les apartava amb el mateix gest de les mans. Eren la muller, la mare, la germana, els lligams que l'havien junyit a aquella vida de treball continu, d'esclavatge per a fer-se lliure. Eren també les innombrables temptacions que sortien al pas d'un home ple de vitalitat, jove encara amb els seus trenta-cinc anys florits, que es sabia bell i seductor i que tenia un escreix de tendresa, d'afecte, d'amor sempre disponible.

- Anem a fer cinquanta carambòles?

- Anem. Però no gaire estona. Vaig a dinar a casa la Carme.

- Home, mira de donar un entretoc a en Jaume, per això del dia quinze. No, potser serà millor que no li diguis res. No fa gaire em reclamava les seves tres mil pessetes. I això que a ell no li fan falta! Però no t'oblidis, sobretot, de parlar amb en Pere!

Havia dinat bastant bé. La Carme, que també havia estat a Cuba, amb el seu marit, feia uns quants anys, i que en tenia un record molt poc agradable, comparava les seves impressions de Santiago amb les que Sebastià duia, més recents, d'una Havana esdevinguda capital de la novella República. Vivien a una casa modernista de la part baixa de l'Eixample, molt a la vora del Passeig de Gràcia, però que per a la germana de Sebastià, que no sabia viure sense consultar totes les coses amb la seva mare i la seva cunyada, resultava molt aïllada de tot el món civilitzat.

- Ho ho sé, veure tants solars amb cabres que hi pasturen, sembla que estiguis a la muntanya.

Per a ella, nascuda a un poble de marina i criada en plena Barcelona, els carrers més vetustos i més ombrívols de la ciutat vella - entre la Plaça de l'Angel i Santa Maria del Mar - aquella estesa enorme que anava poblant-se ràpidament de cases, i que aviat s'ajuntaria amb les barriades més llunyanes - Gràcia, les Corts, Sants, Hostafrancs - era "la muntanya", el lloc inhòspit i desert on havien de viure els desgraciats que no podien veure constantment el mar o sentir-se agombolats per la intimitat de les velles pedres ciutadanes.

Jaume Trèmols, el seu marit, mentrestant menjava i només s'interrompia per a corregir, en to eixut, alguna exageració de la seva muller. Era un home esvelt, raçat, que duia una barba rossa i arrissada i que tenia una gran cura en la tria de les seves armilles de fantasia i en el lllustre de les seves botines de xarol i canya de gamusa. Les nenes, Clotilde i Teresa, es miraven amb una certa estranyesa l'oncle vingut feia poc de Cuba, i feien arreplec

d'impressions que després discutirien llargament quan estarien soles, en la inacabable tarda del diumenge. Després del cafè i la coca de rom, Jaume s'aixecà.

- Bé, Sebastià, em sap greu haver-te de deixar, però ja m'excusaràs. Un client ...

Carme sospirà i,perceptiblement. Agraïda, tanmateix, al seu marit que s'hagués pres la molèstia de trobar una excusa per a deixar-la sola, com cada festa, ara que tenien el germà d'ella al davant, La professió de borsista, que ell exercia, tenia una gran latitud d'horari, i en realitat era ben possible que fos un client important qui exigís, aquella tarda, que Jaume Trèmols abandonés la dona i les filles.

- No faltava més. Tu mateix, Jaume. Jo també me n'aniré aviat.

- Què saps si la Mama Antònia i la Isabel sortiran de casa? Les podria anar a veure.

- No crec que surtin. La mamà m'ha dit que demà vindria a dinar, com cada dilluns.

- No és fàcil que se n'oblidi - comentà àcidament el cunyat, abans de sortir del menjador. Féu un petó distret a la galta de la muller i al front de cada noia, que van intentar protestar:

- Tota la tarda, haurem d'anar a casa la Mama Antònia? Quin avorriment! No podríem anar al teatre?

Llur pare es sentia decantat a la benevolència.

- Podries dur-les al Palau de la Il.lusió, Carme ...

- Sí, totes tres soles com tres baboies! No; anirem a casa la Mama Antònia, i allà podran jugar amb els seus cosinets.

- Però si ells són petits i nosaltres grans! - protestà encara Clotilde, forta dels seus dotze anys.

Però el pare ja havia sortit, tot acariciant-se la barba rossa, i quan l'autoritat d'ell s'inhibia, la de la mare, tan insegura en aparència, esdevenia inflexible.

- Apa, nenes, aneu a fer una mica de labor! - va ordenar Carme.

- Avui és diumenge, mamà, i és pecat de treballar, - replicà Clotilde, satisfeta de trobar un argument indiscutible.

- Després ens n'hauríem de confessar, oi oncle? - reformà Teresa.

- No sé, no hi entenc gaire, jo. Quan era petit, bé treballavem els diumenges, i no deien pas que fos pecat.

Les noies coneixien prou bé el catecisme - feia poc que havien fet la Primera Comunió - i s'escandalitzaren. Anaven a discutir aquest punt de vista, però la mare tallà en sec la conversa.

- Està bé, aneu-vos-en al despatz i repasseu les lliçons de demà. Estudiar no és treballar.

Se'n van anar totes moixes. Quan els dos germans es quedaren sols, Carme es dirigí a Sebastià:

- Vols una altra copeta de rom?

I, mentre s'atrafegava a servir-lo, va preguntar:

- Digues la veritat, què en penses de la Clotilde?

- De la teva nena? Què vols que en pensi?

- No, de la nostra germana! No trobes que està molt canviada, fa un quant temps?

Sebastià es mirà de cua d'ull el rellotge. Les tres. Tenia encara mitja hora per a dedicar als problemes familiars.

- Trobo que t'hauries de fer un frac. Avui dia, un home que vol viure com cal, a Barcelona, no pot passar-se sense.

- Oh! ja ho veuràs, per una nit que el necessiti, un cop a l'any, ja me'l deixarà en Jaume.

- En Jaume! Ves que no te'l trobis darrera teu, vigilant si l'hi taques! I pots estar segur que, si l'hi demanes gaires vegades, et dirà que no pot.

- Molt bé. En llogaré un, doncs.

En Pere Fius i Bernat, cosí germà de Sebastià, i fill únic i orfe del senyor Bonaventura Fius, colliter de malvasia, va fer una rialleta escandalitzada. S'havia llevat feia poc, en el seu pis de solter ric, en un entresol del carrer de Consell de Cent, i acabava de menjar, embolcallat en una bata de seda amb vistes negres - comprada damunt el catàleg del Louvre, de París, com no deixà de fer saber al seu cosí - el menjar lleuger que s'havia fet dur de can Pince - tampoc va estalviar el detall. Per la finestra veien passar, encodormit sota el cel de cotofluix gris, el trànsit desigual de la tarda de diumenge: minyones que anaven a petites colles, a la recerca dels sorges que les esperaven a la Plaça de Catalunya; famílies mudades, que païen encara el tortell solemne de pasta fullada comprat al dematí a can Massana; algun jovenet, ben cenyit en el seu sobretot, fent voltar inhàbilment un bastonet de bambú, una mica indecís sobre la utilització de les seves hores de llibertat i del mínim capital que hi podia destinar.

- Desenganya't, noi, - seguia Pere, mentre s'acabava el "soufflé" que rematava el seu dinar, i abans d'encarar-se amb el cafè.- Si vols ésser algú,a Barcelona, has d'alternar. Has d'anar

al Liceu, a l'Hipòdrom, a les funcions de gala. Has de poder visitar les famílies de més categoria. I, per això, has de vestir bé. Si no vesteixes bé, no pots anar enlloc. Tu ets jove - vint-i-sis anys, oi? - i fas bastant goig: ets de la família, no pot negar-se. Si vols fer un bon casament, i és el que més et convindria, no tens més remei, has d'alternar, t'has de fer amb la bona societat, amb la crème, m'entens? I, com pots pretendre-ho, si no tens un bon guardarroba i, almenys, un frac ben tallat?

Sebastià es posà a riure.

- I com ho saps que jo vull fer un bon casament? Potser només vull estar un quant temps a Barcelona i entornar-me'n a Matanzas.

- I ca, home! Jo també hi he estat, a Cuba. Per alguna cosa sóc un Bernat, per la banda de mare, i un sitgetà per tots dos cantons! Però a Cuba, si no hi vas als quinze anys per fer-hi fortuna, i si als vint-i-cinc anys no l'has feta ja, no val la pena d'anar-hi. Les Amèriques! Si són a Europa, les Amèriques! Per viure, allò que se'n diu viure, no ho ha com París, és clar: jo bé m'hi passo quatre mesos l'any. I si no pots a París, almenys a Barcelona, que és la millor imitació que n'existeix! Les Amèriques, al Passeig de Gràcia, noi, o al carrer Fernando! Trobes una noia rica i que faci goig, t'hi cases, i podràs triar tots els negocis que vulguis.

Està bé. Ja m'hi pensaré.

Entre els seus mobles del piset de solter - tots ells, Sebastià ho endevinava, comprats segons els catàlegs del Louvre o del Printemps - Pere Fius quedava una figura frèvola, d'ulls blaus que es contraeien amb el nas un xic massa carnós, d'aletes sensuals. La seva escassa estatura, que Pere dissimulava amb sabates de do-

ble sola i talons molt alts, era el turment del jove presumit, que podia triar entre tres dotzenes de corbates i es feia venir les camises de Londres. Mentre es vestia, un cop acabat el dinar, que la minyona havia retirat amb un sospir de satisfacció - al capdavall podria anar-se'n! - el seu cosí pensava si seria un bon moment per a dur a terme l'embaixada que Antoni li havia encarregat.

- Tu sempre deus tenir líquid disponible per a un negoci que se't presenti, seuposo.

- I és clar! No me'n deixo escapar pas gaires, ja t'ho asseguro. Fa poc he intervingut en la vinguda de deu automòbils dels que fabrica el Marquès de Dion. Tots s'han venut com a bresques. I a cada un, mai diries quant hi he tingut?

- Què sé jo! Cent duros!

- Més, encara! Sis centes pessetes!

- Digues, doncs, que te'ls guanyes molt descansats! - Sebastià descomptava, mentalment, la part de l'exageració. Les sis mil pessetes de guanys devien ésser, simplement, tres o quatre mil. Així i tot ...

- Escolta, ¿què et sembla del negoci del meu germà?

- La impremta? Home, per anar fent la viu-viu ... Tu hi tens diners no? I hi treballes. Bé deus saber si va bé o no ...

- Sí, és clar. Va bé, hi ha molta feina, es va amortitzant la instal.lació ... Però és el que passa, sempre falten pessetes.

- Sense tresoreria no es va enlloc - dictaminà Pere Fius, tot fent-se el nus de la corbata.- Per això jo sempre tinc líquid disponible.

- Precisament - Sebastià l'agafà pel mot - he pensat que podries deixar un petit capital a l'Antoni. Ell et pagaria religio-

sament els interessos, al sis per cent. I te'ls tornaria quan convinguessiu.

- Home! Què et diré ... - la proposta l'havia agafat de sorpresa.- I necessita molt, l'Antoni?

- No és que necessiti res, però una aportació de capital fresc li permetria de respirar, de donar més amplitud al negoci: compraria una altra màquina ...

- Sí, però ¿i les garanties? Les màquines encara no estan totes pagades. Quina garantia dóna aleshores al préstec?

- Garanties? Home, som cosins, i tu coneixes millor que jo l'Antoni. Saps que es deixaria matar abans de no complir. Per vuit o deu mil pessetes que li deixessis ...

- Tantes en necessita?

- No, si ja t'he dit que no en necessitava. Sinó que se m'ha ocorregut que, si tenies ara líquid disponible, podia ésser per tu una bona inversió.

- Bona inversió! No te'n desfacis! I vuit o deu mil pessetes, com tu dius, no es troben així com així! Em farien anar malament ...

- Home, qui diu vuit mil pessetes, en diu tres o quatre mil. En Jaume va deixar-n'hi tres mil, i ja es creu tenir qui-sap-los drets sobre el negoci ...

- En Jaume n'hi va deixar només tres mil? - Va fer un càlcul mental ràpid. Això sempre impressionava els interlocutors.- Cinc mil pessetes, al set per cent, a tornar en quatre vegades, en dos anys! Es l'única cosa que podria fer.

- Bé, bé, ja en parlarem.- Sebastià no volgué insistir en la seva victòria. De moment, l'Antoni ja en tindria prou. Cridaria, per mor de l'ú per cent de més de l'interès, però com que els

diners li feien falta, s'hi avindria.

En Pere Pius ja estava gairebé preparat per sortir.

- I què fa la teva mare? L'haig de venir a veure! I la Clotilde? La darrera vegada que la vaig trobar, s'havia fet una xicota preciosa. Es ben bó de la família Bernat!

Era curiós que, després de Carme, Pere li sortís a parlar de la seva germana etita. Tan poc que s'hi havia fixat ell, en els mesos que feia que tornava a viure-hi al costat!

Havien anat a la primera sessió d'un teatre de "gèmero chico", on un trio de tiples amb pentinats monumentals i amples empitregaments posaven tot d'insinuacions en uns cuplets sense gaire malícia. Després, fou Pere Pius qui suggerí que anessin a la Bohèmia. Hi havia ball de disfresses. De tarda, els home podrien anar-hi sense vestir. Hi entraren que ja eren les set. Els arcs voltaics del sostre, els llums de gas de l'ampla sala es veien mig enterbolits per la polsaguera i els paperets i serpentines que penjaven de les llotges. Pere es dirigia cap a una que tenien abonada uns quants amics, concos com ell, que es deien - o es deixaven dir - la colla dels "Guapos". Hi havia ja tretze homes i quatre xicotes, més o menys disfressades amb vestits de fantasia. S'abocaren a la barana per a contemplar la mar agitada de les parelles que seguien el compàs percutidor d'una polca. Davant d'ells passà un ballador que va cridar-los:

- Sebastià! Pere!

I amb un gest de propietari orgullós d'un bell cavall de curses assenyalà la seva parella: una xicota massissa, generosament desconerta en un vestit de Diana, i que s'arrepenjava, somrient, damunt del ballador.

- Qui és aquest bon mosso? Me l'hauràs de presentar! - digué a Pere, amb aquell to seu de pueril exigència que li feia fer tantes follies, la noia que tenia al costat, i que era model de pintor.

- Es el meu germà - es cregué obligat a explicar Sebastià, que seguia amb els ulls la silueta, xarbotant de vitalitat, d'Antoni.

- Sí, el seu germà - assentí Pere. I, com si seguís una conversa de feia un moment, va dir al seu cosí:

- Aquelles cinc mil no podré pas deixar-les-hi. Ara em recordo que les tinc compromeses.

- Cinc mil, compromeses? I amb qui, si pot saber-se, trapacerot! Ja saps que jo tinc el número ú! - proclamà la model.

Quan va arribar a casa, ja tothom havia sopat. La mainada era al llit. L'habitació d'Isabel i Antoni estava tancada, però per sota la porta es veia la tènue claror d'una xinxeta. Clotilde també tenia llum: potser llegia. Quan passà pel davant de la porta de la seva mare, va sentir-li resar, com cada nit, la part de rosari que, quan ja tothom s'havia acotxat, la vídua Bernat passava per l'ànima del seu difunt marit Antoni.

En treure's l'americana, Sebastià es recordà altra vegada de la carta de Florinda. Però tenia molta son i la deixà per a l'endemà.

II

Com rutlla una impremta.- Antoni i els seus conflictes de tota mena.- Clients seriosos.- Segueix la carta d'Amèrica.- Visita de la vídua rica.- Una nevada.

- - - -

Mentre tombava per la plaça del Bonsuccès, va veure en Girona pobre, que venia de tancar la Rambla:

- Hola, Girona! No havíem quedat que vindries a treballar?

- A treballar, jo? A veure, qui ets tu, que no et conec?

- Sí, home, sí, que em coneixes. Sóc el germà de l'Antoni Bernat, l'impressor. Va dir-me que us havíeu entès, que vindries a picar lletra totes les tardes i que et donaria dos duros cada setmana.

- Picar lletra! Prou que ho volia ell, però, fet i fet, m'estimo més voltar-la.

- I els dos duros de cada dissabte, Girona?

- Que no s'amoïni, per això, el teu germà. Ja passaré a cobrar-ne un, i encara hi guanyarà, si tantes ganes té de donar-me'ls.

I en Girona ponre seguí pel carrer de Xuclà, a la recerca del seu jaç llegendari, que es partia amb un treballador que hi dormia de nits. Sebastià el veié allunyar-se, amb la seva silueta inconfundible. El recordava de quan ell era aprenent al Siglo: igual com ara, atrafegat"tancant la Rambla" abans d'anar-se'n a joc, quan els altres tornaven al treball. Com el minument de Colom, com la font de Canaletes i l'Arc de Triomf, com la Rambla de les Flors i el Paral.lel, ho havia trobat tot igual, coses i persones. Era veritat que s'havia estat vuit anys a Cuba, que mentrestant hi havia hagut una guerra,

on tanta gent havia mort, que Barcelona s'havia fet tan gran - ¿no parlaven ja de sicents mil habitants? - i que el món anava voltant, ple de novetats engrescadores i sorprenents?

Antoni no havia arribat encara a la impremta. A la porta s'esperaven els treballadors, formant un grup que discutia de política i de dones. Hi havia en Peret, el caixista, menut i nerviós, mastegant la punta d'una cigarreta; en Jaume, el maquinista, que era gras i valencià; els dos mitjos fadrins de les caixes; en Ramonet, minervista i els aprenents que prenien el paper de la Marinoni i que, de vegades, marcaven i tot, sota la vigilància del maquinista. Sebastià obria la porta, i tots anaven entrant, senso presses, per a instal.lar-se a llur feina. Un dels aprenents agafava el càntir i se n'anava a Canaletes a buscar aigua. En l'absència de l'amo, el seu germà fe a d'encarregat, i va anar indicant breument a cada treballador la feina que tenia preparada.

- Vós, Peret, haurieu de posar-vos amb aquella revista. Convé fer-la sortir aviat.

- Ui, aviat! Costa poc de dir-ho. Però em penso que no hi haurà prou llastre. S'haurà de comprar una altra pòlissa.

- Només falta això! Està bé, ja ho direu al meu germà. I vós, Jaume, ja podeu imposar els motllos d'aquells prospectes de Can Gassol. Es aquesta pila de paper. Quan estigui a punt, ja donaré una repassada a les proves.

- Qui m'ajudarà? El Cisquet?

- Sí, és clar, el Cisquet.

- No el vull, el Cisquet. Es un cap de trons i només serveix per a destorbar. El tiratge és llarg i delicat. Jo no vull compromisos. Que m'ajudi el Marianet.

- Home, el Marianet havia de posar-se a la Boston per fer sobres.

- No sé què dir-hi.

El Marianet, mentrestant, ja estava pedalejant a la màquina més petita, imprimint unes targes que li feien il.lusió perquè deien

ADELINA LULU

Artista de varietés

i justament ell havia aplaudit la tal artista, feia vuit dies, al "Soriano", i n'havia conservat un dolcíssim record.

En Ramonet tirava a la minerva, tot xiulant una cançó de moda, i desentenent-se clarament de totes les altres preocupacions del talldr. Sebastià va resignar-se. Ja ho sabia: l'únic que els podia fer sirgar, combinar la feina, atribuir cada treballador a la tasca més convenient, era el seu germà. L'Antoni arribaria, faria quatre crits, renegaria una mica, mantindria cinc minuts de discussió amb en Peret, tres amb en Jaume i un amb en Ramonet, i tothom faria, de grat o remugant, el que l'amo voldria. Era curiós: en Peret i en Jaume el tutejaven, tenien damunt seu l'autoritat dels anys, potser l'havien trobat més d'un cop, en plena gatzara, a un ball de la Paloma, però respectaven l'autoritat d'Antòni, perquè era l'amo i perquè, si s'esqueia, els apartava amb un gest sobirà del comodí o del banc de la Marinoni per a posar-se ell a compondre el motllo revés o a marcar aquell paper fi que es cargolava tant. Tant ell com els treballadors sabien perfectament que Antoni només tenia una pràctica molt limitada de l'ofici: que en Peret amb una sola mà picaria tres vegades més lletres en una hora que l'amo en el doble de temps i amb totes dues mans; que en Jaume sabia fer les imposicions i els "arreglos" amb una seguretat i una rapidesa que mai no aconseguiria Antoni. Tant-se-valia: ell era l'amo i els podia alliçonar, reptar, escandalitzar i acabar per oferir-los una "porra", si quedava content i amb ganes d'acontentar-los.

Sebastià optà, doncs, com sempre, per a retirar-se al despatxet. Havia entrat a la botiga un parell de marrecs, que volien una llibreta de deu cèntims.

- Què més?

- Mànec, ferret i ploma, - cantussejà un dels nois.

Mentre els despatxava, pensava que potser aquell negoci podria eixamplar-se, convertir-se en un Basar luxós com els de la Plaça Reial o en una botiga estil americà, com n'havia vist a Nova York, en aquella breu escala que hi havia fet, venint de l'Havana. Moltes prestatgeries amb llibres ratllats i llibretes de totes les menes, estoigs de paper i sobres blancs i de colors variats, llapis de moltes marques i llapiderers de plata i or, de les que es duen subjectes amb una cadeneta, a l'altra banda del rellotge, articles per a dibuix i pintura... Potser fins i tot una secció de llibreria escolar. No estaven pas tan lluny de la Universitat. N'havia de parlar amb Antoni. Però ell només pensava en la impremta.

Va tornar a entrar al despatxet. En Jaume havia deixat a sobre la taula les proves del prospecte de can Gassol, junt amb els originals. El maquinista va advertir:

- No està encara fet l'arreglo, però he pensat que vostè ja ho podria corregir, mentre jo vaig fent ...

- Sí, sí, deixeu-me-les. Ah! escolteu, Jaume.

- Què hi ha?

- No trobeu que fa riure una mica que, tutejant com tutejeu el meu germà, que té deu anys més que jo, a mi em tracteu de vostè?

- Home! Ja li diré... Es la confiança. Amb l'Antoni fa tants anys que ens coneixem!

- Bé, doncs amb mi, és com si em coneguéssiu de sempre, també. No en tinc pas la culpa, si m'he passat tot aquest temps a fora!

- Està bé, noi, ja procuraré de pensar-hi ...

En Jaume se'n va anar ronsejant. Era republicà encès, antic federal que ara derivava cap al fusionisme. Partidari exaltat de l'amor lliure i dels enterraments laics, la seva fidelitat conjugal era modèlica, i havia de resistir amb heroisme les escomeses de tot de capellans més o menys parents de la muller.

- Ah! - va tornar enrera.- No me'n recordava de dir-li-hi ... de dir-t'ho, vaja. Potser vindrà el Secretari del Círcol. Volen fer una revista amb tots els ets i uts, i jo vaig dir-li que aquí a casa érem uns trumfos, en això de les revistes. No, ja sé què vols dir-me: hi ha rals. Som pobres, però honrats, i per a la revista, els diners rajaran.

Va entornar-se'n, solemne, com una encarnació de l'honestedat republicana. Totjust havia reprès el seu lloc, al peu de la Marinoni, quan va entrar Antoni.

- Quina calamitat! Em pensava que no podria venir!

- Què passa?

- La nena, que està malalta. I el Tonet, que té engines. La Isabel no ha volgut que jo me n'anés sense que hagués vingut el senyor Felicià. Tantes dones que hi ha, a casa, i tot ho haig de fer jo!

- I què ha dit el metge?

- El que diuen sempre. Que si un empatx, que si un cop d'aire ... Ves a saber, quan són tan petits ... No saben mai ben bé què els fa mal: el cap, el ventre ...

- Pobre Clotildeta!

- I després, ja se sap: que si la dona té un disgust, en pateix la menuda, perquè la llet se'ls fa agra. Ja se n'aprofiten, ja! Noi, si m'has de creure a mi, no et casis!

Sebastià endevinava tota la restallera de retrets que li devia haver abocat Isabel, amb la seva veueta fatigada, plena de reticències tímides, i Mama Antònia, sense embuts, però lligada malgrat tot per la seva feblesa pel noi gran, que es deia igual que el pare i era, almenys tothom ho assegurava, la mateixa estampa del difunt senyor Antoni Bernat.

- I aquí dintre, què fan?

-Tot rutlla, però val més que tu hi donis una mirada. Els agrada molt de trobar conflictes en tot.

-Conflictes! Només em falten aquests! Ara hi vaig.

Penjà l'abric i el capell i es precipità al taller. Sebastià es posà a repassar, lletra per lletra o donant de tant en tant mirades a l'original, el prospecte dels braguers patentats i modernissims - sense molles ni elàstics - que fabricava el senyor Gassó, bon client de la casa. Cinquanta mil. Com podia ésser que hi hagués tanta gent trencada?

A dintre es sentia tempestejar Antoni. N'hi havia per tothom. En Peret, amb la punta de la cigarreta als llavis, contestava amb monosíl.labs les objeccions de l'amo, i s'aferrava cada cop més feblement a la necessitat de comprar més lletra. En Jaume s'acontentava amb l'ajut del Cisquet, sempre que Antoni li fes un discurs per posar-lo a rotllo. El Marianet feia anar a tota marxa la Boston, imprimint sobres. En Ramonet, que havia tingut la desgràcia que li caigués del motllo una ratlla de lletra, suportava filosòficament els crits de l'amo, que acabava per tallar més paper, mentre el minervista adobava l'esguerro, no sense rondinar entre dents:

- Fessin més bé els motllos, aquests caixistes! Es veu que justifiquen com el sastre dels gegants, que els hi pren les mides amb unes xurriaques!

Sense moure's del davant del seu comodí, en Peret replicava:

- El motllo estava justificat a punt! Tothom sabés l'ofici com els caixistes, no passarien certes coses!

Sebastià anava marcant lletres cap per avall, espais fora de lloc, una síl.laba repetida a cap de ratlla, tipus que no eren del mateix cos. Poca cosa, en realitat. Però suficient per a donar nou aliment a la polèmica tradicional entre caixistes i maquinistes. Tornava l'Antoni, un cop endegat el taller.

- Ja estan repassades, aquestes proves?

- Sí. Aquí les tens.

Les duia en persona a en Jaume, per a aturar discussions i tornava al despatxet. Va deixar-se caure, feixugament, en una cadira.

- Noi, estic mort! Quin dia, ahir!

- Sí, ja vaig veure que tenies molta feina! I de bon fer.

- No me'n parlis! No me la puc treure del damunt! Fins a la matinada l'he haguda de passejar!

- No et queixis, força goig que fa.

- No em queixo pas del goig, ni de què estigui per mi. Però, fill meu, no es vol fer càrrec que un home casat té obligacions.

- I ella, que no en té?

- Ella! Sí, crec que té un senyor molt ric, que de tant en tant la va a veure. Ja li convé. Perquè amb mi, pots estar-ne ben segur: ni cinc.

- Doncs no sé pas de què te les heus.

- Això xx és el mal! Que no li doni ni cinc, que tot és per amor a l'art! I que així que en aquestes coses s'hi barreja l'amor, ja estem llestos! Comencen les exigències, les reclamacions, les llàgrimes ...

Va fer un gest amb les dues mans.

- I jo no les puc resistir, les llàgrimes de dona, ja ho saps! Sóc un sentimental! Quan la Rosita em posa els ulls en blanc i em diu que per mi ho deixaria tot, fins arribo a creure-me-la!

- Total, que a casa hi ha hagut drama!

- Drama? Si no arriba a passar això de la nena, encara hi seríem a hores d'ara. I el pitjor és que la Mama s'hi fica, i això encara dóna més corda a la Isabel. Pobra Isabel! Tant que me l'estimo, i de vegades ella no s'ho deu creure!

- Ahir potser hi hauries guanyat, de no trobar-te amb la teva Rosita. Perquè sense adonar-te'n vas fer-te malbé el negoci.

- Quin negoci?

- El nostre preciós cosí, que ja m'havia dit que et deixaria cinc mil pessetes, al set per cent, i que es va repensar quan et va veure fet un triomfador, a la Bohèmia.

- Només per això? Es un envejós!

- Potser sí. Però ell no deu imaginar-se que aquella bona mossa ... i les altres, estiguin pels teus ossets, sense que hi intervingui el vil metall, que diuen els poetes.

- Es clar; a ell, si no és amb la cartera a la mà, no el vol cap dona! Prou que ho sé! T'ho repeteixo: és un envejós i un burxa. Es capaç de venir a casa a inflar de vent el cap de la Mama: O de la Isabel! I això sí que no li perdonaria! No vull que ningú vingui a donar disgustos a la meva dona!

- Ja ets prou tu, per a això, oi?

- Sebastià, t'has tornat un cínic! Respecta una mica els sentiments del teu germà!

- Sí, homo! Els respectaré. I, parlant d'una altra cosa: ¿ja penses en el dia quinze?

- I tant, si hi penso! Potser no t'ho creuràs, però en tot

el dia d'ahir no m'ho vaig poder treure del cap.

- I si anessis a veure el senyor Farrús? Potser et donaria alguna cosa a compte de la revista. Pots anar a ensenyar-li unes quantes proves. En Peret ja ho deu tenir una mica avançat. Li dius que has de comprar més tipus, que els gravadors et demanen diners. Li promets que tot estarà llest aquesta setmana. Ell et fa cas, a tu.

- Més te'n faria, a tu. No veus que té una filla per casar, el senyor Farrús?

Sonava el timbre de la botiga, i Sebastià tregué el cap. Havia entrat un senyor d'uns cinquanta anys, que duia un paquet sota el braç: Anava ben vestit, amb un capell de mitja copa i un abric folgat sota el qual es veia un jaqué de color d'ala de mosca.

- El senyor Bernat, hi és?

Antoni havia sortit i saludava efusivament el nouvingut.

- Caram, senyor Rialp! Perdoni, vull dir Doctor Rialp. Feliços els ulls que el poden veure. No coneix el meu germà, doctor? Es el que ha vingut de Cuba fa un any, ¿ja n'hi vaig parlar, oi? Sebastià, aquest senyor és l'il.lustre doctor Rialp i Llana, el més destacat dels nostres metges vegetarians, l'inventor del Cafè Rialp, sense cafè, i del Tè Llana, a base d'herbes sanitoses de les nostres muntanyes.

Recitava, visiblement, el text d'un prospecte que devia haver imprès més d'una vegada. Però el visitant semblava afalagat.

- Es un bon client nostre, el doctor Rialp. Un client estimat, perquè no és tot ú treballar en coses científiques o haver de fer uns impresos qualsevol. I no és pas que ens falti feina, oi, Sebastià?

- No, gràcies a Déu, no en falta.

Antoni tenia fixos els ulls al paquet que duia sota el braç el seu client. A l'últim, s'atrevía a interrogar el doctor:

- ¿Em permet que ho endevini? Oi que l'ha acabat, al final?

- Sí, senyor, L'he acabat, i aquí l'hi duc, per veure si en fem un llibre.

I solemnement, posà el paquet damunt la taula i el desembolicà. En sortí una carpeta gruixuda, lligada amb vetes vermelles, i que duia al damunt una etiqueta, on hi havia escrit, en belles lletres rodones:

LO GENI DE CATALÒNIA

Poema

en vint cants.

- Quina feinada li deu haver donat! - fou l'únic comentari que se li acudí a Antoni.

- Déu n'hi dó, Déu n'hi dó! Pensi que en aquest poema - es dirigia a Sebastià - hi ha el compendi de tota la geografia de la nostra terra, la seva història també, és clar, i a més, tota la fauna i la flora, tota l'evolució de la nostra indústria i el nostre comerç, les lleis de navegació ...

- I tot això en vers! Tu t'imagines, com li deu haver costat de combinar-s'ho? Només es pot comparar amb l'Atlàntida, ja t'ho diré.

- Sí, vostè en coneix uns quants cants i ja ho pot dir. He estat dubtant si enviar-lo als Jocs Florals o publicar-lo directament, sense sotmetre'm al judici d'uns quants senyors, que, mal m'està el dir-ho, hi entenen bastant menys que jo. Perquè per jutjar aquest poema, no n'hi ha prou amb entendre en poesia! S'han de saber tantes altres ciències, que pocs seran els que estiguin a l'altura de la meva obra.

- I tant, i tant! Té molta raó, doctor Rialp! I, a propòsit, tinc el nen amb angines: ¿li sembla que li donéssim Te Llana?

- El Te Llana va molt bé per les angines. Es un astringent poderós, i desinfecta a més a més. Són plantes medicinals ...

Les plantes, no hi ha com les plantes per a curar totes les malalties.

Antoni s'anava engrescant visiblement.

- ¿Així, doncs, hem de fer un llibre del seu poema? Ho trobo molt ben pensat. Res de Jocs Florals! Un llibre, ben gruixut, i amb força gravats, amb unes tapes de tela vermella i lletres daurades ... Ja el veig llest! Amb paper couché, és clar ...

Havia desfet les lligades de la carpeta i fullejava les quartilles plenes de les ratlles regulars dels endecasíl.labs. El doctor Rialp somreia, contagiat de l'entusiasme de l'impressor, satisfet en el seu orgull de literat.

- Sí, és clar, hi haurien d'anar bastants gravats: aquest llibre ha d'ésser com una geografia de Catalunya, una història, una botànica, un tractat d'indústria i de comerç ...

Recitava novament, complagut, les matèries que convertien el seu poema en una enciclopèdia de la terra catalana.

- I tot això, en vers! - no sabé estar-se de dir, al seu torn, Sebastià.

- Sí, jove, sí: tot això en vers! He estat vuit anys per a escriure-ho, però aviat tot el món coneixerà el meu llibre! Perquè, és clar: si el llibre té èxit, se n'haurà de fer una edició en castellà, una altra en francès ...

- En anglès, en alemany, en rus ... - completà Antoni. - I haurem de fer un tiratge ben llarg; almenys cinc mil exemplars, no li sembla?

- Jo havia pensat en deu mil ... Deurà sortir més barat, oi? Perquè vull que el llibre sigui ben popular, que estigui a l'abast de tothom. Que es pugui vendre, relligat i tot, a dues pesse-tes.

Antoni feia un ràpid càlcul mental.

- Es podrà vendre a dues pessetes. Amb gravats i tot, jo em veig amb cor de fer que l'edició no li costi a vostè més enllà de ... A veure.

Agafà un llàpis i un paper, i es posà a fer uns quants números, vertiginosament. Després aixecà el cap, triomfador:

- Sí, deu mil exemplars poden sortir-li a pesseta cada un. Potser menys i tot ... Depèn, és clar, del nombre de clixés, de les pàgines que faci, però em sembla que amb duescentes cincuanta en sortirem ... Doctor, deixi-ho a la meva mà. Vull contribuir a que el món admiri el seu poema, com admira el seu Cafè i el seu Te!

Sebastià trobà una mica desproporcionada la comparació, però el doctor ho acceptava tot com a prova de l'entusiasme del seu admirador.

- Deu mil pessetes, és una mica car ... Però, és clar, si el venem a dues pessetes, encara hi guanyarem el doble ... Això sí, vull que el llibre surti ben imprès, que no hi hagin errades ... Ha de mirar-m'ho bé, Antoni. Haurem de triar els gravats ...

- El meu germà els hi cercarà tots, oi, Sebastià? Ell hi entén molt, amb això del fotogravat ... Doctor, permeti'm que li digui: aquest és el dia més important que ha viscut el meu establiment, d'ençà que vaig obrir les portes! Farem un llibre que passarà a la història!

La transició havia de venir. Sebastià l'esperava fa temps, però n'admirà, una vegada més, la gràcia. Aquell Antoni, quin coneixedor dels homes! I de les dones!

- Avui mateix aniré a comprar tipus, a emparaular el paper, a veure l'enquadernador. Hauré de donar pagues i senyals, pagar per endavant moltes coses, però quan s'ha de fer, s'ha de fer!

- Si necessita diners, ja m'ho dirà. Ja comprenc que una feina grossa així, porta unes despeses fortes ...

- I tan fortes! Però per tenir l'honor de contribuir a què això - assenyalà, amb un cop del seu índex, la carpeta de quartilles - sigui el llibre més important que s'ha fet a Catalunya, m'empenyoraria la camisa i treuria el pa de la boca dels meus fills. A un altre que no fos vostè, doctor, li demanaria la meitat de la feina. Però a vostè, amb els anys que fa que ens coneixem, i tractant-se d'<u>això</u> - enarborà amb la mà dreta el paquet de l'original - amb dues o tres mil que me'n doni, ja en tindré prou!

El doctor Rialp se n'havia anat, deixant el seu preciós original a les mans d'Antoni. Sebastià s'havia posat a comptar per damunt el que costaria, de composició, paper i tiratge, el llibre, mentre el seu germà, engrescat amb la perspectiva de tenir aviat els diners del metge vegetarià, se n'havia tornat al taller, a vigilar la feina i preparar paper per a les màquines. En posar-se la mà a la butxaca per treure una cigarreta del paquet que hi duia, Sebastià va tornar a trobar-hi la carta de Florinda. Encara no l'havia acabada de llegir! Se n'avergonyí una mica. La tragué i la posà al costat del pressupost. Una mica marejat pel joc de les xifres - milers i milers de tipus, raimes de paper, hores de tiratge de màquina plana, cent fotogravats a tant el centímetre quadrat, va reprendre la lectura de la carta de Cuba.

"... He parlat amb la teva germana, amb el teu cunyat, amb el meu pare. Tots estem d'acord. No pot ser que t'estiguis més temps a Barcelona. ¿Què hi tens a fer, tu, a Espanya? Has passat la teva joventut entre nosaltres, ets

dels nostres, Aquest país, em deia el papà, necessita gent enèrgica, que faci treballar els negres, que es prenen massa seriosament que són ciutadans lliures, i els blancs, que només volen manar. Tu vals, ets un home com no n'hi ha gaires. No sóc jo qui ho diu: per mi, ja ho saps, tu ets l'únic home del món, el millor de tots. Són els altres, tothom, que ho diu. Vina, i el meu pare et farà director dels seus ingenios. M'ho ha dit ell. Ens casarem, serem feliços ...

"Però has de venir de seguida. No podria admetre excuses ni dilacions. Ja fa massa temps que ets fora: m'enyoro massa de tu. I el papà tampoc no pot, ni es vol esperar. Contesta'm aviat. Oi que sí, que vindràs, que voldràs fer-me feliç? La teva germana diu que està segura que aviat seràs ací, que ja t'escriurà ..."

La campaneta de la botiga va interrompre'l. Tornà a ficarse la carta a la butxaca i va sortir. Hi havia un xicot d'uns vint-i-cinc anys, de rostre despert, afaitat de barba i bigoti, amb unes ulleres de muntura d'or que es sostenien amb unes pinces damunt del nas i una cadeneta que anava a parar sota l'orella dreta.

- Senyor Bernat? Sóc Pere Rojals, el secretari del Círcol de Fusió Republicana. Un treballador de casa de vostès m'ha recomanat la seva casa. Es diu Ferrandis, un bon republicà, soci del Círcol d'ençà de la seva fundació ...

Parlava molt ràpidament, amb un lleu to oratori. A Sebastià li costà de recordar que aquell Ferrandis era en Jaume.

- Sí, senyor. Ja me n'ha parlat. Vostè vol fer una revista ...

- El nostre Círcol aspira a unir tots els republicans de Barcelona. Tenim la majoria del país, i només ens cal ajuntar-nos

per a guanyar. Bé, a vostè això no li deu interessar ...

Se'l quedà mirant, una mica desafiador. Sebastià es cregué obligat a tranquil.litzar el seu interlocutor.

- Si li haig d'ésser franc, jo també em sento republicà, encara que no militi enlloc ...

- Mal fet, mal fet ... S'ha de militar, s'ha de militar ... La revista que volem fer ha d'obtenir això: que els militants de totes les fraccions republicanes s'avesin a veure junts en unes pàgines unides pel mateix ideal, pels puríssims ideals de Llibertat, Igualtat i Fraternitat, els noms dels homes que coneixen i que estimen, encara que en el passat hagin anat separats ...

Parlava depressa, però sense estalviar ni una frase ni un tòpic. Anava exposant, tanmateix, les seves intencions: una revista de toze o setze pàgines, que sortiria cada setmana, i que es diria, és clar: LA REPUBLICA. Ja tenien el permís del Govern Civil, i el director de palla. Calia veure si s'entenien pel preu. I, sobretot, per la puntualitat de publicació. Hauria de sortor cada dijous a la tarda, sens falta. Al vespre hi havia reunió de socis al Círcol, i volia que tothom pogués haver-l'ho llegit. Una revista seriosa, és clar, amb molt de text i pocs gravats, modesta, però digna.

Quedaren entesos que farien un projecte i donarien pressupost. Quan se n'anà Pere Rojals, després de deixar ben entès que, si la feina es feia, pagarien una part per endavant a cada número i la resta al número següent, Sebastià cridà el seu germà per donar-li les bones notícies.

- Em penso que aquest dia quinze ja se t'ha adobat.

- Ja convenia, Entre el doctor i aquests fusionistes, potser sí que treurem el ventre de penes ...

Sebastià pensà en la carta de Cuba.

- Escolta, Antoni; si em convingués d'entornar-me'n cap

a Matanzas, ¿què podries tornar-me aquells diners?

- Les teves deu mil pessetes? D'on vols que surtin, fill meu? ¿Que no ho saps millor que jo? I a més, no sé per què te n'has d'entornar. ¿No veus que al meu costat arribaràs a ésser un home? Potser en associarem, o t'establiràs pel teu compte, quan jo pugui tornar-te aquests diners. Que un dia te'ls tornaré, pots estar-ne segur ... I no trigaré gaire temps. Però, creu-me a mi, no te'n vagis. Ja ho veus: la terra és la terra.

Féu un d'aquells amples gestos de les mans, que eren més expressius que les paraules.

- Ets capaç de recitar-me tot un cant de "Lo Geni de Catalònia".

- ¿I per què no? Aquest bon doctor, a canvi de netejar els budells de mitja generació de catalans, i de cobrar les seves herbetes a preu de bistecs, ara ens vol cantar les grandeses de la pàtria, i de passada ens deixarà guanyar uns quants cents duros. Visca, noi!

Va deixar-se sentir la campaneta de la porta. Tregueren el cap a la botiga. Era la Clotilde. Anava amb el seu boà de plomes, el petit capell recollit amb brides, la jaqueta de seda negra amb aplicacions, ampla de mànegues a la part alta dels braços i estreta dels punys. S'arreplegava les faldilles amb una mà, i amb l'altra espolsava el paraigua, que acabava de tancar. Era una bruna bonica, en els seus vint-i-dos anys gemats. Els ulls avellutats, els llavis vermells, les galtes una mica pàl.lides, feien un conjunt que s'enduia les mirades. Sí, va pensar Sebastià: Clotilde ja era una dona. I va tornar a recordar el que n'hi havien dit, la vigília, la seva germana Carme i Pere Dius.

- ¿Que no ho heu vist? Neva.

Van abocar-se darrera els vidres. El carrer de Jovellanos estava ja mig blanc, i els gruixuts borrallons de neu anaven caient sense fressa, com en un efecte de comèdia de màgia.

- Fa bonic, no trobeu?

- Molt. Em sento una criatura, com quan tenia deu anys i vaig veure la primera nevada, - digué Antoni.

- No me'n parlis! Aquella altra nevada que jo estava al Siglo, em va costar deu rals, i un sermó de Don Dionisio. Sempre me'n recordaré.

A la vorera del davant, dret a sota del paraigua, hi havia un home. A Sebastià li semblà que Clotilde se'l mirava i que envermellia un xic.

- I per què véns, germaneta? - digué, faceciís, Antoni.- ¿No havies d'anar a la costura de la senyora Gimpera, a aprendre de labors?

Clotilde semblà tornar-se vermella altra vegada.

- Ja hi he anat. Però és que quan he arribat a casa, la nena estava més malament. La Isabel m'ha dit que t'avisés, i que et digués que ella tenia por que no fos meningitis.

Antoni s'alçà d'una revolada.

- Meningitis! I ara! Que no ha vingut el metge?

- El senyor Duran està fora de casa. I la Isabel diu que té por que no vingui massa tard. Vol que hi vagis de seguida.

- Sempre s'alarma! ¿Què diu la mama?

- La mama diu que tant pot ser meningitis com no. Li ha fet posar draps d'aigua dedativa i ha encès els ciris de l'escaparata.

- Valdrà més que hi vagi, doncs. Aquestes dones, tot ho veuen negre! Tu, Sebastià, dóna una ullada al taller. Vigila'm el

Jaume, sobretot, que avui només pensa en barallar-se amb l'aprenent.

Ja es posava l'abric i el barret i anava a sortir.

- Neva molt, ara! Et mullaràs. Vols el meu paragua?

Però Antoni ja havia sortit i se n'anava, a grans gambades, carrer de Jovellanos avall, cap a la plaça de Bonsuccés. Els seus germans se'l miraven, corpulent i decidit, sota la nevada.

- ¿I tu, que no te'n vas a casa?

- No. He d'anar a comprar unes sedes a la merceria del carrer de Pelayo.

Però ronsejava per anar-se'n. I l'home del paraigua seguia allà davant, pàlplantat. Entrà a la botiga un bordegàs.

- Vinc a buscar les factures de can Segalà.

- Espera't, que vaig a cercar-les.

Abans que entrés cap al despatx, Sebastià pogué sentir la seva germana, com deia:

- Em sembla que ara no neva tant. Adéu!

Quan tornà a sortir, amb el paquet de les factures, l'home del paragua ja no estava palplantat a la vorera del davant.

Sebastià s'arronsà d'espatlles. Que difícil era d'intervenir en les vides dels altres! La seva germana no li tenia prou confiança, ja ho veia. Si aquells deu anys de la seva absència s'haguessin fet grans plegats ... Però probablement, ni així, s'hauria pogut cobrir l'abisme que separa sempre, com en ribes hostils d'un ample torrent, les ànimes humanes.

Tornà a considerar la carta de Florinda. A la seva mà estava la possibilitat de tornar a evadir-se de tots aquells lligams familiars, de les angúnies i estretors que l'acompanyaven des de la seva infantesa - precisament d'ençà de la mort del seu pare, que convertia la família benestant dels Bernat, en aquella llocada de-

semparada, que voltava la senyora Antònia. Ell tenia aleshores set anys; el seu germà Artir, que havia mort del tifus un any després, en tenia cinc, i la menuda, Clotilde, només tres. Els grans, Antoni, Carme, la germana que era a Cuba, ja casada, havien hagut d'espavilar-se, treballar i aprofitar-se de l'ajut dels parents rics o de les amistats influents. I la mare, la Mama Antònia, com ara li deien fills i néts, havia mantingut sense plànyer-se mai el trast de tota la família, havia dirigit els nois, havia casat les noies, havia dit quan convenia que s'acabessin els estudis dels petits, perquè comencessin d'ajudar, havia accedit a que la noia gran se n'anés, amb el seu marit, a Cuba, i que amb ells s'enduguessin - "és pel seu bé" - el germà petit, Sebastià. ¿Però, la vida d'Antoni no era, també, una repetició d'aquella existència d'angúnies i privacions? A Cuba, en canvi, la carta de Florinda li oferia una amplitud d'existència, un esdevenidor lliure de preocupacions, una núvia bonica i que l'estimava ... I rica. ¿Era això, potser, que l'anguniejava? Ja sabia ell prou que, en aquelles terres, tot això tenia un valor molt diferent. I, al capdavall, Sebastià Bernat era un xicot llest, prometedor, que havia sabut guanyar-se bé la vida durant els anys que visqué allà baix, arreplegar una bona picossada de diners, fer-se estimar i apreciar ... Si no fos així, no li hauria pas fet aquella oferta Don Obdulio, el pare de Florinda.

Hagué de tornar al taller. La neu obstruïa les claraboies i feia més penombrosa la nau de les màquines. Calgué encendre nous llums de gas.

- Quin acudit, bevar! - rondinà en Peret.

- No digueu, que jo trobo que fa alegria, - replicà en Ramonet.

- Alegria! Ja m'ho diràs quan t'hagis fumut de cap tres o quatre vegades amb la neu! Això, si no et trenques una pota!

Els aprenents estaven neguitosos per sortir. Recordaven 4 encàrrecs que calia anar a dur, visites que els tocava a un client mal pagador o a un magatzem de paper que trigava molt a repartir les comandes.

- No patiu, per ara, la neu no se'n va. No es fondrà tan de pressa com això. Amb la que cau, n'hi ha per estona!

Sonà altra vegada el timbre. Anà a la botiga. Aquesta vegada no era cap col.legial. Era una senyora, que espolsava amb escarafalls el paraigua i s'asseia en l'única cadira disponible, tot traient-se els guants humits.

- Quin dia de fer! Només a mi se'm pot ocórrer de sortir nevant!

- Déu-la-guard, senyora.

La coneixia vagament. Era una clienta que de tant en tant venia a encarregar targes. Vídua, deia. Recordava el nom: Balbina Serret, Vídua de Mallart. Quan venia, sempre la despatxava amb força escarafalls, el seu germà Antoni. Tenien llargues converses en veu baixa, trencades per rialletes i petites exclamacions de la vídua.

- Déu-lo-guard! Cregui que m'he refugiat ací ben de gust!

- Pot estar-se tot el temps que vulgui. Per mi serà una satisfacció fer-li companyia. El meu germà no hi és.

- Ai, quin greu em sap! Però ja hi és vostè ... Em pot atendre igualment, oi?

El joc de les seves mirades ara atacava directament Sebastià. Realment, la vídua feia encara goig. ¿Quina edat devia tenir? Amb aquelles modes d'ara que tant les noies com les senyores de cinquanta anys vestien igualment, era difícil endevinar-ho. Trenta anys? Potser més. O menys. Tenia una pell molt blanca, olorosa de pòlvors, i uns

cabells lluents de brillantina, que devien sortir de les mans de la pentinadora. Les seves formes una mica abundants estaven ben cenyides pels vestits de dol - o de dol d'"alivio", més aviat - que feien un marc bes escaient a la blancor de la pell. Tenia les mans petites, ben dibuixades, i ho sabia perfectament. Les posava sobre el taulell, subratllava les paraules amb gestos expressius dels dits enjoiellats.

- No es pensi, no vull fer cap gran encàrrec. Només cent targetes, pobra de mi. Sóc una mala clienta. Però així i tot, entre paper u targetes, bastants diners els deixo, cada any!

Reia, tirant el cap enrera, i deixant veure el seu coll rodó, que s'estremia en breus palpitacions amb la rialla.

- De vegades ens estimem molt més un client que ens deixi poc benefici i ens sigui simpàtic, que d'altres de més profit i de poca atracció personal.

- ¿Que m'ho haig de prendre com una galanteria? ¿Vol dir que vostè em troba simpàtica - - què més? - atractiva?`

- Naturalment, que l'hi trobo! I em sap greu de no haver tingut fins ara ocasió de dir-li-ho.

- Vol dir? Doncs no perdi el temps. Ja sap que a les senyores ens agrada que ens recreïn les orelles.

- Prou que en deu tenir de persones que li diuen aquestes coses! I d'altres de pitjors, no?

- Jo? Ai, pobra de mi! Si faig una vida tan recollida! Qui vol que li digui res, a una pobra vídua com jo!

I tornava a riure, inflant el bust dintre la cotilla embarnillada i fent palpitar el coll de coloma.

¿No havia sentit ja Sebastià aquella rialla abans? En tot cas, era evident que la senyora Balbina Serret acollia amb força complaença els afalacs, tant si provenien d'ell com d'Antoni.

- Quin greu li sabrà al meu germà, de no haver-la pogut atendre!

- Ja m'ho penso. Don Antoni també és molt galant. Ja se sap, amb els clients s'ha d'estar bé. I a les senyores és tan dàcil de tenir-nos contentes ... i enganyades!

- Al meu germà li sabrà greu, però a mi, no gens. Cregui que és un gust poder-la servir. Targetes, ha dit que volia?

- Sí, amb el meu nom i el dia de "recibo".

Sebastià ho apuntava en un bloc.

- Segon dijous. Però, per als amics de debò, hi sóc tots els dies, a les tardes. Si gairebé no em moc mai de casa, pobra de mi!

- ¿Ho haig de posar també a les targetes, això?

La vídua tornà a riure de gust.

- Que n'és d'entremaliat, vostè! Com es veu que ha viscut molt de temps a Amèrica!

- Es pura innocència, senyora.

- Sí, innocent! Ja me'l crec, ja!

- Favor que vostè em fa, senyora.

- Ah! a les targes posi'm-hi una franjeta de dol. No gaire, sap? Ja fa tres anys que em va deixar el meu difunt Mallart!

Es cregué obligada de fer un petit sospir, però l'expressió dels ulls no era pas de dol. S'aixecava, posant-se amb detenimment els guants.

- No pateixi. Els hi faré fer amb el dol que cal perquè la gent s'adoni que, encara que vostè sembli una nena, ja és una vídua... desconsolada.

- No sigui dolent, Sebastià! Ai, dispensi'm la franquesa! Però amb aquestes coses del dol i del desconsol no s'hi pot bromejar!

Havia parat de nevar. Li allargà la mà, amb cert llanguiment. Calia estrènyer-la una mica més del que s'acostumava, seguir

les regles d'aquell joc delicat que tan bé sabia jugar la vídua.

- ¿Em farà dur les targetes? No és gaire lluny! Dugui-me-les vostè mateix, si li ve de passada!

- No me n'oblidaré. Un segon dijous?

- I ara! Qualsevol tarda, per vostè!

Va anar-se'n, amb suaus ondulacions de malucs i deixant una aura de perfum. Va mirar-se el rellotge. Aviat serien les dotze, hora plegar. El carrer tenia una catifa de neu, que començava a destriar-se sota els peus dels caminants i les rodes dels cotxes.

- ¿Vol que vagi a dur aquests sobres a can Segalà? - preguntà el Cisquet.

- Ja hi aniràs a la tarda, home!

Quan ja tancaven, arribà l'Antoni. Anava atrafegat, encès de cara, amb els ulls humits.

- ¿Alguna cosa de nou?

- Res de particular. Ha vingut la vídua Mallart a encarregar unes targetes. Li ha sabut molt de greu de no trobar-te.

- Ah, sí! - se'l veia preocupat.

- ¿Què fa la nena? ¿Ja l'ha vista el senyor Duran?

- Sí, ara acaba d'anar-se'n.

- I què ha dit?

- Es meningitis. I està molt greu. Pobra filla meva! Se'm morirà!

I Antoni, l'home fort, s'abraçà al seu germà per a ocultar els plors que el sacsejaven, mentre Sebastià li donava cops a l'espatlla i els treballadors feien un posat compungit.

III

Reflexions sobre la mort dels infants.- Vaga de tramvies.- Què pensen els obrers.- La mare i la germana.- Una anada a Sitges.- El pseudo-americano i les pubilles.- Segueixen els problemes d'Antoni.- Cal tornar-se'n a Cuba?

- - -

Clotildeta s'havia passat vint-i-quatre hores senceres en l'horrible deliri de la meningitis. Era un crit constant, una mena d'udol de bèstia malferida, que es repetia i es repetia sense perdre la seva intensitat. Sota l'espantosa sofrença, aquell maldecap que fiblava per tots costats el feble cervell de l'infant de sis anys, el cos de la nena es torçava, esdevenia rígid, queia de cop, desplomat, en el seu llitet. Els draps d'aigua sedativa de la Mama Antònia, les oracions especials que havia recomanat la Toia, que les tenia d'un saludador del seu poble, els ciris a la Dolorosa, de l'escaparata, àdhuc els precs silenciosos d'Isabel, la mare, havien estat inútils. El doctor Duran pujava de tant en tant, més per satisfacció dels pares, per complir un deure de veí, que per a intentar res - res no era possible contra aquella malaltia. I, si la seva ciència era impotent contra la meningitis de Clotildeta, no era gaire més útil per a atacar les angines que, un darrera l'altre, havien agafat els altres fills d'Antoni Bernat. Calia - i en això estaven d'acord Mama Antònia, la tieta Carme i àdhuc la mare, Isabel, quan la seva vetlla al costat de la nena li deixava lleure de pensar en els nois també allitats a l'altre extrem del pis - tallar

les angines, però els mètodes de l'empirisme més en voga eren molt variats i tots tenien els seus defensors. La torrada de pa amb vinagre al coll, amb sinapismes de mostassa als tormells eren preconitzats per Mama Antònia i acceptats amb un arronsament d'espatlles pel metge. D'amagat d'aquest, Carme propugnava per les cebes tendres bullides i lligades a les plantes dels peus dels pacients. Isabel es planyia, en canvi, de no conèixer la tècnica d'una terapèutica molt popular en la seva família, i que consistia a fer una pressió especial als canells dels infants, fins que un petit crec denotava que, dintre la gola, les angines havien perdut tota llur malignitat.

Amb metges i remeis de farmàcia, o amb els recursos acreditats de la saviesa popular, les coses seguiren el seu curs normal. La pobra Clotildeta, amb els seus ulls negres i rodons, que no havien estat avesats a contemplar horrors com aquells que experimentava en la seva carn tendra, havia mort després de tres dies de patir. Aquell crit esgarrifós havia cessat unes hores, havia reprès amb menys intensitat , per a deixar pas al coma, quan el cos vençut feia els darrers simulacres de lluita contra l'enemic que l'envaïa.

Els nois, en canvi, s'havien posat bons. Aquelles angines s'afegien als xarrampions, escarlatines, varicel.les, galteres, catarros, eriscipel.les, gàstrigues i "colerins" d'estiu que havien sotjat llur creixença, any darrera any, d'ençà de llur naixença. Mentre no ensopeguessin amb coses més greus, rai! La verola els feia ganyotes de lluny, amb llur cara plena de sots, neta de celles i pestanyes, que tenia el rictus de la imbecil.litat. Però els nois d'Antoni estaven vacunats, tot i l'hostilitat de la Mama Antònia, que no creia en aquestes pràctiques modernes per a impedir la voluntat de Déu. A un altre topant de la vida, la diftèria - o, si ho preferíeu, el "garrotillo" o el "crup", - disfressada d'angines blanques, tenia a punt la seva mordassa per a ofegar amb un tel es-

pès la veu i la respiració dels infants. Si queien, una simple pelada als genolls podia donar entrada al tètanos, aquell horrible "serrament de barretes", incomprensible en les seves convulsions, i que se'n duia tantes criatures posades a dida, a pagès. El ventre era un altre punt feble: les aigües de Dos Rius duien el tifus; la fruita, a l'estiu, produïa diarrees verdes, que de vegades , no se sabia com, es feien mortals; el còlic miserere es podia presentar de sobte i no deixar temps per a l'Extrema-Unció. I els grans, les picades de tantes bestioles malignes com hi havia pel món, i que en un dia de forada, mentre la mainada corria pels boscos de Vallvidrera o al peu de Montjuic, podien inocular-vos llur verí, gangrenar-vos un braç, produir-vos un vesper al clatell ...

Sebastià ho anava pensant, mentre seguia l'enterrament de la pobra Clotildeta. Del darrera dels vidres de llur cambra, el Tonet i el Tianet seguien, una mica decebuts de no poder-hi anar, els detalls de la cerimònia: la caixeta blanca, duta a l'esquena per dos homes negres amb gorra de plat i ben lligada després a la plataforma del cotxe de morts; els tres capellans que obrien la boca en les seves incomprensibles cançons; els escolans amb la creu i l'encenser, fent corregudes amb volaiar de roquets i minúscules sotanes; i al darrera del cotxe, ben arrenglerats, tots els homes de la família.

Carrer d'Elisabets enllà, anaven cap a Betlem, Antoni tenia els ulls vermells de tant plorar. Sebastià el sostenia pel braç. A l'altra banda hi havia Jaume Trèmols, el marit de Carme, impecable en la seva levita, i el seu copalta, i amb una breu separació, necessària per a demostrar a tothom l'hostilitat instintiva que els dividia, Pere Fius i Bernat. Al darrera venien tots els cosins llunyans, els oncles de segon grau, els Amell i els Hill, els Rovira i els Robert, els Febrer i els Pla. Venien els treballadors de La Comercial, amb el ves-

tit de cada día, perquè després del comiat del dol havien d'anar al carrer de Jovellanos, amb la clau que Sebastià estava encarregat de donar a en Peret. Venia també el doctor Duran, que no es considerava pas gens ni mica responsable d'una mort que, només que s'hagués aturat un pis abans, podia endur-se'n un dels seus nombrosos fills. Prou sabia ell què era perdre un fill. Ho havia dit a Sebastià, un moment que pujava a vetllar la petita morta, la nit abans.

- Déu te'ls dóna, Déu te'ls pren. Només la conformitat amb la seva Voluntat pot sostenir-te en moments així. Com planyo els egoïstes que només tenen un fill! I els que no tenen fe! Creu-me, si un dia et cases, procura de tenir molts fills: els estimaràs tots, però el teu amor estarà repartit entre tants, que una desgràcia no et serà una cosa irreparable, una catàstrofe sense parió com és per als pares d'un sol fill.

- Potser té raó, Don Felicià. Però vostè és metge, i el seu ofici és de lluitar contra la mort i contra el sofriment. ¿No deu pas creure, com la mama, que és Déu qui ens ho envia, per castigar-nos dels nostres pecats? ¿Quins pecats podia haver comès la pobra Clotildeta? I per què ha hagut de patir tant, si s'havia de morir?

- Fill meu, els teòlegs ho tenen ben debatut, tot això. La nostra pobra humanitat duu un feix tan gran de pecats, que el sofriment d'aquests innocents, com les oracions de les monges, com el sacrifici dels Sants, s'ajunta per a compensar-los, per a guanyar la misericòrdia de Déu. Si no ho hagués pecat, al món, no hi hauria sofriments ni mort.

- Bé, tot això està bé. Però ¿és just, que sofreixin els innocents i que Déu els enviï aquest càstig per uns pecats que han comès els altres? ¿I vostè no creu que vindrà un dia que la ciència far'

farà impossible tant de sofriment injust?

- Jo sóc metge, i faig el que puc per a minvar els dolors de la pobra humanitat. Sí, potser sí que vindrà un dia que dominarem les malalties, que anirem arreconant la mort poc a poc de les seves posicions, que podrem alleujar el sofriment ... Però la darrera paraula sempre la tindrà Déu, i és amb ella que ens hem de conformar.

- Malgrat tot, vostè lluitarà contra la mort i contra el sofriment. No deu pas creure que són d'origen diví ...

- Jo? Déu me'n guard! Es el mal que els ha creat. I per això els combatré sempre, amb les armes que tingui!

Els ulls del doctor brillaven, sota la forra de cabells grisos.

Però ara, seguint la petita caixa folrada de llustrina blanca i coberta de flors que havia ofegat els darrers planys de la seva nebodeta, Sebastià mentia renèixer tots els seus dubtes, tota la seva revolta contra aquella injusta atribució del dolor i la mort a uns innocents. "Un angel més al cel!", havia dit, eixugant-se les llàgrimes, la Mama Antònia. I la pobra Isabel, amb la nena petita aferrada al pit, movia el cap amb desesper, sense poder dir res perquè els sanglots l'ofegaven.

Havien passat les setmanes, els meses. L'Antoni s'havia refet del seu desconsol, absorbit per la feina de la impremta. La revista republicana i la impressió del poema enciclopèdic del Dr. Rialp i Llana desbordaven bon xic la capacitat del taller. S'havia vist obligat a llogar dos caixistes més, a comprar dues pòlisses de tota una família de tipus, dos comodins, una premsa gran

per treure proves. Li ballava pel cap, també, de canviar una de les minerves per una de nova, almenys, que era molt més ràpida, i tenia un registre magnífic per a imprimir tricromies. Sebastià no donava l'abast a fer números, a visitar els clients, a anar a cobrar les factures importants, a fer pressupostos i escandalls.

- S'acosta el dia quinze, - constatà Antoni aquell matí, a tres quarts de vuit, quan vegé entrar Sebastià. Els dies que hi havia feina, baixava molt de jorn al taller, tallava paper a la guillotina, distribuïa la tasca a les màquines, empaquetava el que s'havia fet la vetlla. I aquell dia, per excepció, s'havia posat a examinar la llista dels pagaments que vencien a mig mes.

- Sí, ja t'ho vaig dir fa dies. No sé si hi arribarem.

- Haurem de demanar més diners al doctor.

- No te'n refiïs, Malgrat el que ens va dir, he sabut que va enviar als Jocs Florals el seu grandiós poema ...

- I què? Li han donat una carbassa natural, és clar!

- No m'ho ha dit ell, però el cas és que el diumenge passat no va pas arreplegar ni un tris accèssit. I això el té de mal humor, sobretot, perquè no es pot esbravar ...

- Ja trobaré manera de dir-li que van fer trampa. Que aquest any eren els "Jocs Federals" en lloc dels Jocs Florals. Que la colla que voltava en Pi i Margall va tombar totes les coses que els semblaven poc republicanes i sinalagmàtiques...

- No hi facis broma, t'ho aconsello. El nostre doctor s'ho pren molt seriosament. I he aconseguit que a "La República" li facin dos o tres articles quan surti el llibre. No el facis barallar amb els republicans, ara ...

Antoni es gratava el cap, indecís.

- ¿Donos, de què farem mànegues?

- Ja trobarem el desllorigador, no t'hi encaparris.

Arribaven els treballadors. En Jaume i en Peret venien junts, discutint amb animació.

- ¿Que no sabeu què passa? - preguntà el maquinista, per tot Déu-vos-guard.

- Què passa?

- Doncs que els tramvies no corren.

- Que hi ha huelga - precisà en Peret. El mot insòlit, après als diaris, li semblava tenir unes virtuts màgiques.

- ¿I per què no corren? - preguntà l'Antoni.

- Tu diràs! Volen una pesseta més de setmanada, i l'inglès no els ho vol donar.

- Qui se n'aprofitarà, serà en Sànchez.- En Sànchez era un dels dos caixistes nous, i en Peret no el podia veure.- Ja veuràs com arribarà a les deu. Es clar, el senyor haurà de venir a peu de la plaça Rovira! Visqués com jo al carrer del Peu de la Creu!

Van sortir a la vorera. El carrer de Pelayo, molt a la vora, es veia ple de grups - dependents, obrers que anaven al treball - que comentaven l'esdeveniment. De tant en tant, passava el tricorni negre d'un guàrdia civil.

- Al davant de la cotxera dels tramvies, diu que hi ha hagut tant de soroll. Els "huelguistes" no han deixat sortir ni un sol vagó.

Era en Jaume, ben documentat, que donava notícies.

- Bé, com que nosaltres ja som a lloc, potser que no ens hi encaparrem. Ja sortiran quan vulguin, els tramvies. Anem a la feina, que no té espera, - conclogué l'Antoni.

El taller rutllava. En Jaume, dret al davant d'en Sebastià, esperava que aquest acabés de revisar un full de tiratge. Els versos del doctor Rialp i Llana descapdellaven una descripció minuciosa, plena de mots científics i de tòpics floralescos, de la vall del Cardoner. Sebastià gairebé els sabia de memòria, però tenia molta feina a revisar les correccions que havia marcat, a les primeres proves, l'autor. La seva ortografia era un xic fantasiosa, però calia respectar-l'hi.

- ¿Aquest gravat no us sembla que està una mica tort?

En Jaume tombà un xic el cap, aclucà els ulls. Dictaminà:

- Ha de pujar sis punts d'aquest costat. Ja ho arreglaré.

- ¿Ja ha arribat en Sànchez?

- Sí, mentres tu eres fora. Avui seran molts els treballadors que faran tard a la feina.

- Els ho descomptaran de la setmanada el dissabte.

- Oh, bé, bé: ja ho dius tu. ¿Que en tenen cap culpa, ells, que els tramviaires estiguin en "huelga"?

- No. Cap. ¿I els amos, que en tenen cap culpa?

- Parlem-ne. Els burgesos tenen la culpa de tot.

- De tot?

- De tot, sí senyor. Ells i el clero.

- I per què?

- Home, és ben senzill. Si els tramviaires estan en vaga, és perquè el seu burgès no els dóna prou diners perquè puguin anar a plaça. Quan les mongetes no arriben, ¿què vols que faci l'obrer?

- Molt bé, però el burgès dels tramviaires és l'anglès, no pas els amos de tots els tallers i fàbriques de Barcelona.

- Es l'anglès, sí. Però això no és tot. Tots els burgesos s'ajuden. ¿Com es farien rics, si no fos explotant els obrers?

- ¿I voleu dir que tots es fan rics?

- No ho sé. Si no se'n fan, pitjor per ells. Però el que és segur és que tenen més diners que els treballadors.

Si Antoni hagués estat present, -havia anat a comprar paper - prou sabia Sebastià què hauria contestat: - Més diners i més malsdecap. Ja voldria jo trobar cada dissabte qui m'assegurés la setmanada! - L'amo de La Comercial no rebutjava pas d'entrar en polèmiques amb els seus treballadors. Amb les seves exclamacions rotundes, la seva franquesa desbordant, arribava a dominar-los, els convencia que, fet i fet, estaven millor ells, els obrers, amb unes pagues segures i un horari fixo de deu hores, que un amo sempre curt de diners, que havia de sirgar més que el pitjor escarraç, i per al qual no hi havia horaris, ni dies de festa, ni tranquil.litat a l'hora de dormir.

- No sempre. Ja sé que no us deuríeu pas deixar penjar per dos mil duros.

- Jo? Qui t'ho ha dit? Estàs ben bé de broma. Sis rals a la Caixa i un hortet al Poble Sec, al cap de quaranta anys de treballar com un negre, em penso que no és pas gran cosa. I sort que tant la dona com jo hem estat sempre bons ... Que el dia que t'agafa un mal gam, no hi ha "Montes" que valguin, ni germandats: tots els estalvis hi passen.

Havia acabat de repassar el plec de "Lo Geni de Catalònia". Va allargar-lo al maquinista amb un somriure.

- No hi ha gran cosa. No haureu de barallar-vos gaire amb en Peret. Ah! ara se m'acut una cosa. ¿Com és que els treballadors sempre esteu com a gat i gos, i que són els burgesos que us han de descompartir?

El valencià s'aturà, amb el plec de tiratge als dits.

-Falta de cultura, ve-t'ho aquí No hi ha prou solidaritat. Per això mateix representa un gran triomf per als obrers, i una gran desfeta dels burgesos, que arribi a produir-se una "huelga" com aquesta d'avui. I, creu-me: si jo fos en Sànchez - va baixar, tanmateix,la veu - no em deixaria pas rebaixar, el dissabte, les hores que passo venint a peu pel fet que els tramviaires no vulguin rutllar fins que els apugin. Es el burgès qui ha de pagar!

Al migdia van haver-hi trets als volts de la Plaça de Catalunya. Un mort. La Rambla semblava un Dijous Sant, sense les baluernes grogues carregades de gent que venia de la Barceloneta, o anava a Sants. Només les Catalanes, amb el seu repicar de cascavells, seguien el seu trajecte.

A casa, les dones estaven inquietes. Havien fet anar la Queta a recollir els nens a col.legi i tant el Tonet com el seu germà més petit es trobaven dividits entre la joia d'una festa inesperada i la recança de no poder veure, mal fos d'esquitllentes, les topades de la força pública i els vaguistes. Afortunadament, des del balcó podien seguir les evolucions de la vaga, tal com es reflectien en els soldats de la caserna del Bonsuccès.

La mare i l'àvia els deixaven estar. Tenien una altra preocupació. Al dematí hi havia hagut una discussió molt forta entre Clotilde i Mama Antònia. Isabel havia hagut d'intervenir-hi, àrbitre tan aviat sol.licitat com rebutjat per les contendents. Quan Sebastià i Antoni arribaren a casa per dinar, la polèmica s'havia apaivagat, però les posicions seguien intactes. Duran l'àpat, i per mor de la presència dels nen,s només van sorgir-ne algunes gúspires. Però, així que el Tianet i el Tonet, amb un grapat de cire-

res cada u, van tornar a llur observatori del balcó, els homes hagueren de sofrir els assalts convergents de la discussió.

- ¿Que no ho sabeu? La senyoreta vol posar-se a treballar, - començà Mama Antònia.

- Ai, mama! Ja hi torna?

- Es clar, que hi torno! Que et creus que has de fer la teva santa voluntat. Encara sóc jo qui mano, a aquesta casa!

Antoni, amb un mig somriure, interposà:

- Mama! Que també hi sóc jo!

- Sí, també hi ets tu, i prou feina tens amb la teva dona i els teus fills! No et vulguis posar a manar la teva mare i la teva germana, que no t'estaria bé! Sóc jo qui ha de dir què li convé, a la meva filla!

Isabel intervenia, amb la seva veu planyívola:

- Doncs jo trobo que la Clotilde no està del tot equivocada. ¿Per què s'ha d'estar tot el dia a casa, si pot treballar i guanyar algun diner?

- Gran plat se'n farà, dels diners que puguin donar-li aquells vetes-i-fils! - replicava desdenyosa, la seva sogra.

- Bé, però de què es tracta? - intervingué, pacificador, Sebastià.- ¿Que tens ja una feina?

- I és clar que la tinc! Me l'ha buscada la senyora Gimpera! Com que diu que ja sé prou de labors per a donar-ne lliçons, m'ha recomanat a "La Golondrina", aquella gran merceria de la Plaça de la Universitat, per dirigir la secció de brodats i treballs femenins. I la mama, no sé per què, troba que no està bé.

- No n'està, de bé, no, senyora! Una noia decent no es posa a despatxar en una botiga! I no ho vulguis fer tan preciós, tu! "Directora de la secció de brodats i treballs femenins"! No em fa-

cis riure! Homés hauries de fer que dir a quatre beneites com han de fer els punts de mitja o de quin costat han de fer els pilanets amb el ganxet. ¿I per això, per guanyar dos duros cada setmana, una senyoreta Bernat es posaria a servir?

- Mama, que no és posar-se a servir! - digué Isabel.- Que és treballar de dependenta en una botiga! Ni tan sols com a dependenta; vostè mateixa ho ha dit. hauria de donar consells a les senyores que volguessin fer labors, ensenyar-les a fer els brodats, el frivolité, els Richelieu i l'"encaje"inglés"! Si fins a mi m'agradaria de fer-ho!

- Tu cuida't de la nena, que prou feines tens, i dels teus fills!

L'Antoni callava, fidel a la seva regla de neutralitat absoluta entre la muller i la mare, mentre fumava el seu cigar, Sebastià, impel.lit per les mirades suplicants de la seva germana i la seva cunyada, tornà a intervenir:

- Trobo que la Isabel té raó, mama. No crec pas que l'honor dels Bernat se'n vagi en doina, perquè la Clotilde estigui en una botiga explicant punts de mitja, com vostè mateixa diu. Avui dia les noies tenen més llibertat que abans, han d'aprendre a guanyar-se la vida per elles soles.

- Tot això deuen ésser teories americanes. Les noies, a la meva terra, quan són de bona família, s'han d'estar a casa fins que els surti un marit, i després, s'han d'ocupar de la casa i dels fills. Es així com em van criar a mi, i així com vaig criar les meves filles. I sóc massa gran per a canviar de parer!

- Però, mama, si m'avorreixo, tot el dia a casa, sense fer res!

- ¿Sense fer res? ¿Que hi estic mai, jo, sense fer res? Ajudessis, que prou feina hi ha!

- Si vostè no em deixa! Si entre la Queta, la Isabel i vostè ja ho fan tot.

- Pots fer aquestes labors que tant et glorieges de saber! D'alguna cosa t'ha de servir haver anat tants anys amb la senyora Gimpera!

- He omplert la casa de drapets de Richelieu i de fundes per tots els mobles i moblets. Si ja no puc fer res més!

- Doncs fes-te roba interior! Per a una noia, sempre li serveix per al nuviatge!

- ¿I si no em caso?

Sebastià tornà a mirar la seva germana. Tenia els ulls lluents, les galtes enceses pel foc de la discussió. Era una noia bonica, no hi havia dubte; molt femenina, amb tot de tendrors i llanguiments. Però ara es redreçava, enèrgica, davant la seva mare. ¿Com gosava d'oposar-l'hi la possibilitat de restar soltera?

- Es clar que et casaràs! Per això estic jo ací! I el dia que vulguis. Només que aixequis el dit, i ja tens un nuvi.

- Qui? A veure, digui-ho!

- Ben net, que ho diré! El teu cosí!

- En Pere Fius! Ja se'l pot guardar! No m'agrada.

- Clotilde! Ets una descarada! Ves-te'n a la teva cambra!

La Mama Antònia s'havia aixecat, indignada. La seva filla s'aixecava, sense presses, i se n'anava del menjador cap a l'interior del pis. Però el nom del possible nuvi aixecava una discussió en la qual Antoni prenia una part interessada.

- Mama! Amb aquell presumit la vol casar? I que sap si ell la vol?

- I sí que ho sé! Que us penseu que parlo perquè sí?

- No costa gaire de veure que el vostre cosí n'està molt de la Clotilde. Però a ella no li agrada, jo ho sé - intervenia la Isabel.

- I ben fet que fa! Tampoc m'agrada a mi! - deia Antoni.

Sebastià s'aixecà de taula, amb la cigarreta als llavis. Era l'hora d'anar a prendre, a peu dret, un cafè al taulell de la cantonada. Però en passar pel rebedor vegé oberta la cambra de la seva germana i Clorilde al balcó. Se li acostà:

- I doncs, germaneta, que et vols emancipar?

- El que vull és decidir de la meva vida! Ja estic cansada que la mama sigui la que digui a cada moment què haig de fer i què haig de pensar! I amb en Pere, que no es faci il.lusions, no m'hi casaré!

- Però, escolta, dona: si no vols en Pere, ja et trobarà algun altre pretendent de la família, més jove o més vell, més ric o més pobre, i no crec que hi guanyis gaire. Si ella s'ho proposa, et casaràs. I marit per marit, sempre val més en Pere, que té costums refinats, un bon passament i en canvi li falten pares i germans. Creu-m'ho!

- Que es guardi els seus costums! Jo no en soc de refinada, ni ganes. Jo sóc una dona, i vull trobar un home que m'estimi, que sigui un home de debò, capaç de guanyar-se la vida, de lluitar per mi ...

"¿A quina novel.la deu haver llegit aquestes coses? - pensà en Sebastià, però no volgué ferir la seva germana.

- ¿I, a més, per quins set sous m'haig de casar de seguida? Només tinc vint-i-dos anys! Si puc treballar, guanyar alguns diners per no ésser una càrrega per casa, i al mateix temps sortir de dasa, distreure'm, veure gent ...

"Vet'ací què la preocupa: sortir de casa, tenir una certa independència. Era el mateix que havia fet casar tan jove la Carme, i àdhuc el que a ell se l'havia endut, als setze anys, cap a una

Amèrica mig fabulosa mig familiar, que abans que a ell havia atret tants mascles de la seva nissaga.

- Potser tens raó, noia. Qui sap si aconseguiràs de convèncer la mama ... En dubto.

- Sí, ella és molt tossuda. Però jo també en sóc bastant. Ja veure, qui guanyarà. Només t'asseguro una cosa: no em casaré mai amb en Pere!

I els seus ulls tenien una tal lluïssor i la seva veu tanta energia en dir-ho això, que Sebastià va creure-s'ho.

El diumenge següent va decidir-se d'anar a Sitges. La vaga de tramvies s'havia acabat, i la normalitat semblava assegurada, només torbada pels mítings i les manifestacions que preludiaven les eleccions a diputats a Corts. Les parets s'omplien de cartells virolats, que oferien quatre noms a la consideració dels electors.

Aquella anada a Sitges la devia feia temps a la seva tia Florenceta, l'única germana vivent del seu pare, vídua i sense fills, però que tenia un mosquer impressionant de nebots de part del seu marit, sense comptar els que tenia de part de la seva família. La tia Florencota era afectuosa, tenia poca salut i no es movia gaire de Sitges. Per això els seus parents es veien obligats, de tant en tant, a visitar-la. Per a Sebastià, que feia més de deu anys que no havia estat a la vila nadiua dels seus pares, aquell viatge dominical tenia certa transcendència.

- Ja ho veuràs! - li digué Antoni, que tornava a estar líric i sentimental, segurament a conseqüència de les seves aventures amoroses.- La terra no enganya! Veuràs l'església de Sant

Bartomeu, l'Hospital, la Punta, el Cap de la Vila, el carrer Major, el Vinyet ... Es com si t'acostessis al bressol dels pares i dels avis ...

I, amb un gest amplíssim i elegíac, desmentit per l'animació dels ulls i la vitalitat de tot el cos, Antoni afegí:

- El meu ideal és comprar la casa pairal, el casal dels Bernat, i anar-hi a passar la meva vellesa. No vull pes més: passejar per la Ribera, veure les onades des del Baluard, tastar els gotims de moscatell pel camí de Ribes ...

Però, a darrera hora, havia declinat, excusant-se en l'excés de feina, d'acompanyar-los en el viatge a Sitges. Clotilde, en canvi, havia volgut acompanyar-lo, a despit dels comentaris desaprpvadors de la Mama Antònia, que no trobava convenient que una noia soltera viatgés en tren sense la seva mare - encara que l'acompanyánt fos un germà més gran.

Pel trajecte, i mentre passaven, en una penombra només aclarida pel llum d'oli del sostre del vagó, els inacabables túnels de Garraf, la seva germana es mostrà molt lacònica, fullejant distretament el número del "Blanco y Negro". En arribar a l'estació de Sitges va animar-se una mica:

- Com ens hem posat, amb aquests túnels! Quina carbonissa!

Es netejava el vestit amb un respall que s'havia tret d'una bossa de mà. Raspallava també l'americana de Sebastià, el seu capell fort.

- Te'n recordes del camí? Hem de baixar pel carrer de l'estació, passarem pel carrer de Jesús, fins al Cap de la Vila ... Les vegades que l'he fet aquest camí, quan venia a pssar un mes, cada estiu, amb la tia Florenceta!

Baixaven pels carrers nets, a l'ombra de les cases em-

blanquinades, amb persianes verdes darrera les reixes baixes.

- Veus ningú conegut, tu? Oi que no? Doncs pots estar segur que a hores d'ara, mig Sitges ja sap que ha arribat "el noi petit de l'Antònia", aquell que fa poc va tornar d'Amèrica! ¿Ja saps qui ets tu per les sitgetanes? Un americano!

Un "americano"! Se'n recordava, dels dies de la seva infantesa. Les noies sitgetanes que es llanguien darrera les persianes i els estors dels "quartos de la reixa", s'animaven de sobte en sentir que tornava de Camagüey o de Santiago aquell parent llunyà, o el veí que, molt de jove, se n'havia anat a "fer les Amèriques" i que tornava - al cap de quants anys? - ric d'una manera immancable, i magna condició! encara solter. Les pubilles dels propietaris, les noies dels colliters, comniaven anys i panys amb l'"americano" que es presentaria de cop, desembarcant potser a la platja com el "Jorge" de l'òpera "Marina", colrat i robust, plenes les butxaques de dobles de quatre i de "centenes", als llavos tota una lletania de frases amoroses com les de les havaneres de moda. Adhuc alguna, més romàntica, es recitava, amb els ulls en blanc, aquells versos inicials de "Flor de un día":

"Bello país debe ser
el de América, papà ..."

que havien extasiat llurs mares, en les funcions del "Retiro".

- I els "americanos" que es presenten, estan fets uns carcamals, carregats d'anys i de xacres, encara que siguin solters i rics, o bé vénen casats amb una criolla i amb tot de mainada de color de cafè amb llet, quan no tornen sense haver fet fortuna.

- Com jo. Sóc un fals americano. Un americano de "doublé".

- No tinguis por, que prou que ho deuen saber, de fa temps, totes les noies casadores, joves i grans, i les mares preocupades

per

per casar-les, que has tornat de Cuba sense diners! Però també saben que has tornat solter i sense compromís. Es dir ... - va mirar-se de reüll el seu germà.- Sense compromís?

- Diguem sense compromís. Almenys sense criolla ni criatures de cafè amb llet.

- I jove! I bon mosso! Sempre trobaries una dotzena de noies romàntiques que es prestarien a escoltar "de un nàufrago la història", com recitava, posant en blanc els ulls, en Pere Fius, abans que es dediqués al refinament parisenc.

- Clotilde, trobo que en parles massa, del nostre preciós cosí. Et veig cedint a les seves arts de seducció.

- Pots estar tranquil, germà!

Havien tombat el Cap de la Vila i enfilaven el carrer Major, amb les seves cases senyorívoles. A la més alta, amb celler soterrani, que tenia entrada per un carrer del costat, pendís pronunciat cap a la mar, i una torratxa encimbellada, record dels temps que el difunt marit de la tia Florenceta havia estat colomista, vivia llur parenta.

Era una dama baixeta, reduïda, de pell d'un vori blanquimós, amb un pentinat que posava en rellei, entre prodigis de crep i d'anyadits, la blancor uniforme dels seus cabells. Anava endolada, s'apuntalava en un bastó i sentia un gran afecte pels seus nebots - per tots - sense preocupar-se de si esperaven o no amb gaire impaciència la seva mort per a heretar-la.

- Sebastianet! Que t'has fet gran i guapo! - va exclamar, mentre el seu nebot l'abraçava i s'ajupia per a besar-li les dues galtes. Ja sabia que la seva tia li tenia una certa feblesa perquè el seu difunt marit havia estat el seu padrí, i es deia com ell. Però també volia saber de tots els altres:

- Què fa la vostra mare? Sempre tan forta? Quina dona, Déu meu! I jo que mai no he tingut salut!

Sentia una barreja d'admiració i de terror per la seva cunyada. En la seva presència, ja se sabia, havia de cedir a la voluntat imperiosa de la Mama Antònia. Per això procurava sempre d'estar-ne lluny, i s'estimava més de convidar els seus nebots que la vídua del seu germà.

- I l'Antoni, què fa? Com li va la imprenta? Bé, oi? Sí, ja ho sé que és molt treballador.

- Ara jo l'ajudo, tia.

- Molt bé, molt bé ... I aquella pobra nena, com es va morir ... Jo volia venir pels funerals, però vaig pensar que, com que eran tan petita, no n'hi faríeu, és clar. Li vaig fer dir una missa al Vinyet ...

Tenia els ulls enaiguats. Clotilde la va abraçar, commoguda da.

- I tu, noia, què? Ja et ronden els mosquits?

- La mama em vol casar. Però a mi no m'agrada el nuvi.

- Es clar, és clar, tens raó. Casar-se de gust, i vestir de moda. Sinó que l'Antònia, ja se sap, quan es fica una cosa al cap ... I qui és el pretendent?

- En Pere, el seu nebot, tieta.

- Aquell atalabalat? No ho hauria dit mai! Ves què li ha agafat! Només m'agradaria per la colla de xicotes que es quedarien ací amb un bon pam de nas ... Però si a tu no t'agrada, és clar ...

Sebastià endevinava perquè havia volgut acompanyar-lo la seva germana: per a obtenir una aliada segura i influent. Si hagués deixat que fos el seu cosí qui li hagués plantejat el pro-

blema, potser hauria estat tot el contrari.

Resolt el cas de Clotilde, a l'hora del dinar - un dinar sumptuós, gairebé de festa major, llagosta i pollastre i les millors ampolles de malvasia del celler - calgué discutir el del seu germà. Quants anys tenia? Per què no es casava? Havia deixat una promesa a Cuba? Es que potser pensava tornar-sen'hi?

- Ací mateix hi ha una pila de noies que et convindrien. A veure: la gran dels Amell, els de les Torres: potser sí que és massa gran, però és la pubilla i a casa seva tenen moltes terres.

- ¿Que em veu posant-me a fer de pagès, jo que no hi entenc res?

- Es clar, noi, és clar. Ah! ja ho tinc: la noia segona dels Robert. Es molt maca i deurà tenir una bona dot ...

- ¿Com s'ho mira, tia? - intervenia Clotilde.- Són tants germans, que, per molt que tingui, no els tocarà res ...

- Tens raó, nena. I la Maria Rovira? Es mig parenta nostra, i ara deu tenir vint-i-cinc anys ...

- Vint-i-vuit, tieta. Dos més que en Sebastià.

- ¿I què componen dos anys, a veure? ¿No poden ésser igualment feliços, si s'estimen i ella porta un bon passement?

- Si s'estimen, és clar, tieta.

Abans de dir-los adéu, la tia Florenceta va donar-los una dobleta d'or de cinc duros a cada un.

El dilluns, la proximitat del dia quinze es feu més amenaçadora. Antoni estava deprimit. Dos clients importants li havien ajornat el pagament de les factures. El doctor Rialp, encara aclaparat per la seva desfeta clandestina als Jocs Florals, on un Pagès

de Puig i un Omar i Barrera qualssevol se n'havien endut els premis que ell cobejava, estava mancat de la fe suficient en el seu poema enciclopèdic per a avançar més diners a l'impressor. "La República" també es retardava en els seus terminis, tot i que en Jaume assegurava, amb tota la seva vehemència de valencià, que no quefaria malament. Quedava el senyor Ferrús, bon client que tenia una filla soltera.

- Fes un cop de cap, Sebastià, tingues bon cor!

- Encara em faries riure! ¿Es dir, que cada vegada que a tu et manquen diners per al teu dia quinze, m'haig de casar amb una pubilla rica? Pensa que la poligàmia està prohibida en aquestes terres!

- No me'n parlis, que prou que ho sé! No n'estigués, no tindria tants problemes!

Ja ho endevinava el seu germà. No eren pas sols els conflictes financers els que anguniejaven Antoni. N'hi havien d'altres, que tots es concloïen en la mateixa paraula : dones.

- ¿Què et passa? ¿Es la Rosita, encara?

- La Rosita, rai! Ara és pitjor. Es una xicota soltera, i es fa la il.lusió que m'hi haig de casar ... Però quina xicota, fill meu! Si la veiessis, no te'n sabries avenir!

- Ja hi estic acostumat. Tens bon gust.

- Bon gust i massa cor. Perquè t'ho pots ben creure: me l'estimo, aquesta Pauleta maca. Es olivaire a la Boqueria.

- Te l'estimes, i no t'hi pots casar. Suposo que no en tens pas ganes, tampoc. T'és una bona excusa, que siguis casat.

- No ho entens. Jo m'hi casaria de bon grat, si no fos que també m'estimo la Isabel i els meus fills.

- Es clar. I la Rosita, i les altres que vagin sortint:

la Pauleta, la Tuietes, la Merceneta i la Magdalena ... Totes, vaja!

- No t'ho'n riguis! Ets feliç, tu, de no tenir aquests problemes! De vegades t'envejo i de vegades em fas llàstima. Per t'admiro.

- Llàstima! Per què?

- Es que no pots saber com és de delicios estimar moltes dones, saber que t'estimen, encara que després t'hagis de veure, com jo, en mil embolics diferents!

- ¿Que té un pare, aquesta Pauleta?

- Pitjor: una mare.

- Doncs no veig altra sortida sinó que diguis la veritat i la deixis. Contenta't amb les Rosites, que prou n'hi ha per aquesta Barcelona.

- Ves quin remei em tocarà!

- ¿I mentrestant, per aquest dia quinze?

- ¿Per aquest dia quinze? Només hi veig una solució, si la noia Farrús no et fa peça.

- El nostre preciós cosí, una altra vegada?

- No. Es creuria que volem explotar les seves ganes d'ésser-nos cunyat. No el podem tocar.

- ¿Doncs quina solució tens?

- ¿Et recordes de la nostra clienta, la vídua de Mallart?

- La senyora Balbina Serret. Me'n recordo.

- Aquell dia que la vas atendre tu, li vas fer una gran impressió. Li va saber molt de greu que no li anessis a dur tu mateix les targetes.

- T'ho va dir? Ja les hi vas dur tu.

- Sí, però en va tenir una decepció. N'estic segur. I aquesta senyora té molts diners. I no sap en quin negoci posar-los.

- Germà, em penso que per treballar amb tu s'han de fer

tots els papers de l'auca.

Antoni es posà a riure i feu aquell ample gest de les mans:

-¿Què vols fer-hi? Avui dia, els negocis moderns comporten tantes servituds! Som al segle vint, noi!

I, amb aquell to convincent que devia emprar per a seduir les seves conquistes de la Bohèmia, Antoni va afegir:

-I aquesta missió que t'encomano no té res de desagradable, t'ho asseguro!

Sebastià es troba sol a la seva cambra. Té la carta de Florinda, - una nova carta, més urgent, més apremiant que l'anterior - i no sap què contestar. ¿Cal que torni a Amèrica? ¿Cal que s'avingui a aquell paper brillant de marit ben pagat que li ofereix la seva núvia cubana? ¿Cal que deixi als seus problemes aquell Antoni bala-de-vidre que, al capdavall, és més gran que ell, i té prou motius per a saber-se resoldre sols els conflictes que ell mateix es crea? ¿Cal que faci costat a Clt1lde, en la lluita que endevina que la noia està sostenint amb la vida, amb el món, amb l'amor? ¿O bé és veritat que, com li assegurava un dia, filosòficament, en Jaume Trèmols, el seu egoista cunyat, és inútil voler-se ficar a ajudar els altres, i que tothom ha de dur el feix de la seva vida, tal com és, amb els seus defectes, els seus pecats i les seves virtuts? ¿Què li convé més: d'anar-se'n a fer, definitivament, una carrera d'americano, perquè, quan torni vint anys més tard, amb la muller que s'haurà engreixat com la seva mare, amb els fills que tindran potser aquell color de cafè-amb-llet que deia la seva germana, totes les persianes de tots els quartos de la reixa de Sitges caiguin de cop, i totes

les pubilles per merèixer es conformin amb esborrar de la llista ~~x~~ideal que s'han fet aquell noi petit de l'Antònia que, a la insabuda d'ell, totes coneixen?

¿O bé ha de quedar-se ara definitivament, - perquè si renuncia a l'oferiment del pare de Florinda, sap que Barcelona es tanca al seu damunt, - amb tota la seva família carregada de problemes i d'angúnies, i amb la inseguretat econòmica, i amb les pubilles grans o les vídues riques que el sotgen com a una presa suculent?

Potser, fet i fet, allò que cal és prendre de la vida les coses millors que et doni: tancar-te al dolor dels altres - prou vindrà un dia o altre, el que tens reservat per a tu! - viure l'amor i la joventut, sense preocupacions, ara que hi ets a temps; no lligar-te a res ni a ningú.

Però no gosa d'escriure-ho a Florinda. ¿Està ben decidit a una solució qualsevol? S'escorcolla l'esperit, s'interroga: estima Florinda? Intenta de recordar els seus besos, la suau calor dels seus braços rodons, els seus ulls negres i brillants ... Li costa molt. No és pas el retrat que duu a la cartera que ajudarà a refer aquelles faccions que s'esborren en el seu record. La cartolina blanca ensenya només unes taques, uns perfils: no, Florinda no és allò.

Pel balcó entreobert pujen els sorolls de la nit barcelonina, feixuga de primavera. Del pis encodormit arriba només una remor regular, un botzinar de paraules sempre repetides: és la Mama Antònia que passa, com cada nit, una part de rosari pel descans de l'ànima del seu difunt espòs.

La Colombina del Liceu.- Problemes de Clotilde: han de treballar les dones? - Un nou client important.- Eleccions a diputats, o la política vista a través de la impremta.

- - -

- Caram! ¿Quin sant s'ha trencat el coll? Aquesta visita ja no me l'esperava! - va prorrompre en escarafalls la vídua Mallart quan Sebastià, a mitja tarda del dimarts, va presentar-se a casa seva.

El pretext era un encàrrec de talonaris per a cobrar els lloguers d'una finca que la senyora Balbina - Balbina, simplement, per als amics - havia comprat feia poc. El mateix Sebastià els hi duia, en un paquetet ben lligat com si fos una capsa de bombons. Havia dubtat de si afegir-hi un ram de clavells, però va semblar-li que la visita perdria, si s'hi barrejaven les flors, aquell caràcter mig amistós - mig comercial, que volia mantenir-li, tant com li fos possible.

La vídua Mallart - Balbina - vivia a un pis principal del carrer de Santa Anna, en una casa nova, d'escala pretensiosa i balcons de ferro molt treballat. Els mobles eren feixucs, plens de flors tallades en fusta i de vidrieres de grosses rodones de colors, tapissats amb vellut groc daurat, i de totes les portes i obertures exteriors penjaven cortinatges que mantenien una penombrosa intimitat, a despit dels balcons obertsm per on pujava el traüt del carrer. Una cambrera de davantal planxat, amb pitrera guarnida de puntes i una petita còfia, l'havia fet passar a la saleta on ara el rebia la mestressa de la casa.

- Li duc aquells rebuts de lloguer ... Vol veure'ls?

- Ai, pobra de mi, si no hi entenc res! Deixi'ls aquí, que ja els donaré al senyor procurador, quan vingui a passar comptes!

Tenia, dintre les seves expressions, un matís indefinible de vulgaritat, de refinament postís, que feia pensar que, abans d'esdevenir la muller del senyor Mallart, rendista i propietari de mitja edat, endut per una pulmonia doble l'hivern de la guerra de Cuba, devia haver pertanyut a una clase social bastant més modesta: una planxadora, potser, o qui sap si una venedora de plaça. Antoni, amb els seus gustos per les dones d'una bellesa frescal i opulenta, encara que no tinguessin gaire educació ni cultura, devia trobar-li, per això mateix, un major encís. Tanmateix, el vernís que havia adquirit la vídua Mallart en els seus anys d'opulència era suficient per a convertir-la en una excel.lent mestressa de casa, ben embollicallada en una bata de randes que sabia subratllar les rotunditats del seu cos i deixar nus, de colzes per avall, els seus braços molsuts.

- Cregui, senyora, que he estat molt content de poder venir jo mateix a duir-los-hi.

- Em dic Balbina. I això de que està molt content, no m'ho crec gaire. Què en fa de mesos que li vaig dir que vinguéś a visitar-me!

El feia seure a una butaca d'amples braços i ella s'asseia, amb un complicat arranjament de robes, al sofà del seu costat.

- Pot ben creure'm, senyora Balbina ...

- Senyora Balbina? Només em dic Balbina.

- Cregui'm, doncs, Balbina, que si no he vingut abans, ha estat per la feina. Demés, no volia privar el meu germà d'aquest gust

- El seu germà encara està més enfeinat, em penso ... No, no s'excusi, que no té perdó. Tanta por, o tant respecte, li faig?

- Por, una mica. Respecte, tot el que vostè es mereix.

La vídua rigué amb aquell parrupeig de coloma que li feia tremolar deliciosament el coll blanc i gras.

- Por, respecte ... aviat em dirà que li resulto antipàtica. ¿I aquelles coses tan ... cubanes que va assegurar-me, aquell dia que nevava, a la botiga?

- Les deia i segueixo pensant-les.

- Doncs digui-les. Ja sap que a les dones ens agrada escoltar tot el que ens afalaga.

- No era pas cap afalac. Era la veritat. Es la veritat. La seva simpatia i la seva atracció són irresistibles. Vostè ja ho sap.

- Ho sé, si m'ho diuen. I sempre puc pensar que hi ha una part d'exageració en el que m'expliquen.

- Cap exageració, Balbina, l'hi asseguro.

- M'ho creuré, doncs, i em farà estufar de vanitat. Es un pecat. Ai, dispensi'm! No he pensat a preguntar-li si volia prendre alguna cosa: uns melindros i una copeta de vi ranci, potser? O sinó, ja ho sé: cafè, una tassa de cafè. Vostè ha estat tants anys a Cuba!

Sense esperar resposta, va aixecar-se i estirà una corda de seda, que devia moure una campana a la cuina. Va presentar-se la cambrera.

- Dugui'ns un parell de tasses de cafè. Ah! i el Rom Bacardí.

I, tombant-se cap a Sebastià, un cop la serventa hagué sortit, va preguntar-li:

- ¿Li he endevinat els gustos, Sebastià? ¿Quins altres li han quedat, de la seva estada allà?

- Fa de mal contestar ... Potser el gust de les dones brunes i molt blanques, una mica plenetes, però no massa, com ...

- Calli, descarat! D'altres n'hi endevinaria jo, n'estic segura.

- ¿Quins altres?

- El ball, per exemple. En deu saber molt, vostè. L'hi ha d'agradar força. No m'ho negui. Prou que ho sé.

- ¿Com ho sap?

- ¿De debò, no se'n recorda?

I es posava de nou a riure. Aquella rialla ...

- ¿Tant desfigura una careta negra?

Va recordar, de cop:

- El ball del Liceu! Vostè era la Colombina!

- A l'últim! Ja em pensava que no era vostè, el que m'havia dit totes aquelles coses! Que me l'havien canviat, o que m'havia equivocat jo!

- Doncs era jo! I era vostè!

- Sí. Però ara li demano que em guardi el secret. No estaria bé que es sapigués que la vídua Mallart, tota sola, va anar a un ball de màscares. Va ser un rampell, com una rauxa de bogeria ...

- Per mi, no tingui por, no se sabrà. Però no voldrà pas que jo me n'oblidi. Em seria impossible ... Els bons records no es poden arrençar així com així del pensament. I l'estona que vaig tenir-la als braços fou inoblidable ...

- Als braços, Sebastià, va tenir-me?

- Mentre ballàvem, Balbina, vull dir!

- Està bé: recordi-ho, però no ho digui a ningú. Em refio de la seva cavallerositat.

Sebastià anava a replicar - aquell joc l'excitava, se l'enduia no sabia on - quan van trucar amb els nusos al marc de la porta.

- Entri, Juanita.

I la Juanita entrà, duent-hi en una safata la cafetera i el licor, amb les tasses i platets.

En sortir del pis del carrer de Santa Anna, el cap li voltava una mica. ¿Era potser aquell excés de coixins i cortinatges, les flors i les plantes? ¿O les dues tasses de cafè i les dues copetes de rom, que s'havia vist obligat a beure's? ¿O bé el perfum barrejat, però enervant, que exhalava el cos opulent de Balbina? Era difícil, un cop li ho havia dit ella, de no recordar-la amb les corbes cenyides pel vestit de Colombina, ofertes les morbideses de l'escot, amb les cames ben fetes, enfundades en les mitges negres de seda calada i que eren visibles fins a genoll, i els braços nus, amb tota llur carnosa plenitud ... Els ulls que s'oferien, les rialles que reptaven eren les mateixes ... Li hauria costat ben poc de deixar-se caure a la temptació, tot arrossegant la temptadora en una lluita que emdevinava victoriosa. Però, què en pervindria, de tot allò? La dona l'empenyia, era evident, Amb quina finalitat? Sebastià tenia el dubte vehement que la vídua no s'acontentaria amb una lleugera aventura, amb una discreta transgressió de la seva fidelitat pòstuma al difunt senyor Mallart. Que voldria lligar-lo d'una manera permanent. I això, en la posició d'ella, tenia un sol nom: matrimoni. Ell havia intentat, diplomàticament, de dur la conversa, quan es perdia per viaranys massa íntims, cap a les necessitats financeres del seu germà, cap

a la conveniència de trobar un capitalista, que faria una bona inversió si li feixava diners per a la impremta. Però cada vegada Balbina apartava amb un gest el nom d'Antoni, els problemes d'Antoni, les exigències d'Antoni, per a tornar a centrar la conversa en ells dos, en ell, sobretot, Sebastià. Hi havia hagut moments que li havia estat molt difícil de contenir els desigs d'estrènyer aquell cos sumptuós en els seus braços, de besar-la als llavis que s'entreobrien en una autèntica o ben fingida excitació. Però, i després, què? N'havia de parlar primer amb el seu germà, tenir una idea exacta de les relacions que aquest havia tingut amb la vídua; saber si Balbina era una dona fàcil, que volia distreure el seu viduatge sense perdre la seva independència, o si, al contrari, totes les seves arts i manyagueries només tenien un objecte: aconseguir un nou marit, un marit jove amb el qual despendre alegrament els diners que li havia deixat el vell primer espòs.

- Diastre d'Antoni, en quins embolics em fica!

Havien convingut que hi tornaria una altra tarda - "Aviat", li havia fet prometre ella, amb un llanguiment torbador. Seria molt difícil, si anava de nou al principal del carrer de Santa Anna, sortir-ne, com ara, en aquesta situació bon xic irritant, però prudent, de Cast Josep defugint les seduccions de la muller de Putifar.

Quan travessava la Rambla per a enfilar el carrer dels Tallers, i tornar a la impremta, li semblà veure, a la cantonada, la seva germana que donava la mà a un home. Un tramvia que passava i un parell de berlines el van deturar. Quan pogué arribar fins a la vorera, Clotilde es dirigia, tota sola, amb passa decidida, cap al carrer de Bonsuccès. Sebastià va desviar el seu camí per aconseguir-la:

- Clotilde! On vas?

Ella es girà, un xic sobressaltada:

- Ets tu? Vaig cap a casa. On vols que vagi?

- T'acompanyaré fins a la plaça. Jo tornava al taller.

Van emprendre el curt carrer, sense dir res. Fent un petit esforç, va decidir-se a preguntar a Clotilde:

- Qui era aquell que et saludava?

- Aquell? L'encarregat de la botiga on treballo. M'ha acompanyat fins aquí, perquè a ell li ve de passada.

Ho havia dit amb una certa agressivitat. I a Sebastià li semblava que la seva germana s'havia tornat vermella.

- Si la mama ho sap, no estarà gens contenta.

- La mma! La mama! Voldria que anés i vingués de casa a la botiga pel camí més curt, encara que siguin carrerons foscos i bruts! Jo m'estimo més de passar pel carrer de Pelayo i fer aquest tros de Rambles.

- I així tens companyia, oi?

- Què vols dir, tu?

- No res, no res. Em sap greu que no em vulguis tenir confiança explicant-me les teves coses ...

- No tinc coses per explicar, jo. Tu sí que en deus tenir, i te les guardes! Fas el que vols, ningú no et mana ...

- Ningú? I la mama?

- La mama sap de sobre que, amb els homes, aviat perd el domini. Amb manar a casa es conforma. I sobre les dones.

- No et queixis. Ben bé que tu t'has sortit amb la teva. Treballes. ¿No era això que volies?

- Sí, ho he aconseguit. Però prou va costar-me!

- I n'estàs contenta, de treballar?

- E

- Es clar que n'estic! Al capdavall tinc la sensació que serveixo per a alguna cosa. Es ben trista , la vida de les dones! No trobes, Sebastià?

- No ho sé, no hi he pensat gaire. Si fa no fa, com la dels homes, em sembla.

- No ho diguis! Els homes aviat us allibereu, feu el que us ve bé, sempre teniu raó, aneu a l'altra part de món, correu aventures, enganyeu les noies ...

- Ep! que jo no n'he enganyada cap, encara!

- Però sempre en trobaràs alguna, disposada a deixar-se enganyar. I encara que us caseu i tingueu família, seguiu essent lliures, viviu fora de casa, i és a la dona que li corresponen tots els malsdecap i les angúnies, criar els fills i mantenir-los... Mentre que les dones ...

- Sou les eternes esclaves, oi? Mira que l'esclavitud ha estat abolida fa temps, a Cuba i tot!

- I és clar que som esclaves! Primer de la mare, que et diu què has de fer, com t'has de vestir, on has d'anar, què has de pensar, què t'ha d'agradar, quan has de resar i quan has de sortir al balcó ... I si et vols alliberar d'aquesta servitud, no tens més remei que casar-te, que és com canviar de cadenes ...

- Que ho fas fort, Clotilde! Si et sentís el nostre cosí Pere, tindria ocasió per a fer una exhibició de galanteria parisenca: la dona és la reina de la creació, la sobirana del món, la senyora dels nostres cors, què sé jo!

- Tot això és bo per a les novel.les i per als versos. Ho diuen per a enganyar-nos millor, per a fer-nos dcontentar amb el nostre estat d'esclaves de debò. La dona a casa! Reina de la

creació, però a casa! Sobirana del món, però vigilant els fogons! Senyora dels vostres cors, però canviant els bolquers de les criatures, sargint i apedaçant, fent nitja i fregant rajoles ...

- No exageris, Clorilde! Es la Queta qui frega les rajoles!

- I que no és una dona, la Queta?

- Molt bé. Ara jo t'hauria de fer un discurs sobre els inconvenients d'ésser home. Mira, t'asseguro que tot això que em dius no compon res al costat dels malsdecap que ha de passar l'Antoni per mantenir una família i fer rutllar la imprempta. Al capdavall, la Isabel només s'ha d'estar a casa, esperant que ell li dugui els cèntims que necessita. I és el marit que ha d'espavilar-se, que ha de treballar ...

- Doncs, per això mateix, Que ens deixin treballar també les dones; que ens deixin ajudar-vos. No vull res més:tenir igualtat per al treball amb els homes. Si podem treballar, serem lliures..

Sebastià va somriure:

- Aquesta teoria teva de la llibertat gràcies al treball faria riure molt els socialistes i anarquistes. Sentissis en Jaume, el nostre maquinista! L'esclavitud moderna és el treball; aquell qui treballa per altri es converteix en el seu esclau. Ja veus que només pots aspirar a canviar de tirania.

- Tot el que vulguis. Jo ja sé què vull dir. I per això he volgut treballar. No em fa res que l'amo es faci ric perquè jo li dono un profit. ¿Es això que volen dir els socialistes, oi? El que sé és que, treballant, m'allibero de totes les coses que em lligaven a casa i a la família, que tinc la sensació de no dependre dels altres.

- Parles molt bé, noia. Hauries de dedicar-te a fer mítings electorals.

-

- ¿Per què, si això que dic només interessaria les dones i encara la majoria estarien en contra? No te'n riguis: no vull ésser la noia que només espera que li surti un marit, perquè no és capaç de defensar-se sola; la dona que només serveix per a muller o per a tieta ... Vull sentir-me independent i mestressa de mi ...

- ¿T'ho creus, que hi ha ningú independent, i que sigui amo d'ell mateix?

Feia un moment que s'havien deturat a la cantonada de la plaça i el carrer d'Elisabets. Els passants devien prendre'ls per una parella de festejadors. Això li feu pensar, de nou, en aquella silueta que havia vist, a la vorera de la Rambla, prenent comiat de Clotilde. Va continuar.

- ¿Saps qui és que ens mana més, i que mai no ens en podemo alliberar? Nosaltres mateixos. Som com som i ens costa molt de canviar. De vegades l'home, o la dona, que es pensa ésser més lliure, es troba lligat per un amor o per una feblesa ... Qui sap! Bé, noia, et deixo, perquè sinó t'hauria d'acompanyar a casa per dir a la mama que és culpa meva que arribis tan tard. I jo encara tinc molta feina a la imprempta.

- Adéu, Sebastià!

La mirà allunyar-se, amb les seves passes decidides, ben dret el cos esvelt damunt les botines de mig taló, arreplegant-se un xic les faldilles amb la mà esquerra. Potser hauria de vigilar-la discretament, veure si festejava amb aquell jove de la merceria ... I després, què? Parlarene amb la Mama Antònia? ¿Per a fer topar les dies voluntats, igualment decidides, de mare i filla? Potser valdria més insinuar-ho a la Isabel, que tenia prou coneixement del món per a trobar els mots que calia dir ...

Enfilà la tortuosa estretor del carrer de Ramalleres. Els dies s'havien allargat molt i encara hi havia clarines que maldaven per encendre algun nuvolet blanc. Però al fons de la rasa enclotada entre dues altes muralles de paret, ja era ben fosc. L'home dels fanals passava amb el seu llarg bastó capcimat per una flama tremolosa, encenent una darrera l'altra unes estrelles oscil.lants tancades en urnes de vidre a les cantonades. Al carrer de Jovellanos, la porta de la imprempta estava mig baixada, però a dintre encara treballaven. Calia vetllar, per treure la feina més urgent. Quan Sebastià entrà a la botiga, hi havia Antoni que estava parlant amb dos visitants, asseguts a les dus úniques cadires. L'un era Pere Rojals, el Secretari del Círcol de Fusió Republicana. L'altre li era desconegut: devia tenir uns quaranta anys, era alt, robust, d'una bellesa masculina una mica agressiva, subratllada pel bigoti sedós i el pentinat lluent. Havia deixat un jipijapa al damunt del taulell i parlava amb un castellà fluent, matisat per un accent andalús que el feia més persuasiu.

Sebastià saludava Rojals i el nouvingut.

- El meu germà - presentà breument Antoni.

L'andalús no s'interrompé. Estava explicant a l'impressor les seves idees sobre la revista "La República".

- ... Es una cosa massa ensopida, massa sàvia, massa mansa. Li hem de donar una vida més acostada al poble, hem de fer que vibri amb les masses ... Hem de treure la teoria i donar articles d'actualitat, atacar l'Ajuntament, els catalanistes, els carlins. Farem campanyes d'escàndol - sí, d'escàndol, va continuar, mirantse Pere Rojals com si volgués aturar les objeccions del Secretari del Círcol - i no tenir por que el fiscal ens denunciï articles o que alguna vegada sortim de la mesura. Les masses són les que ens han de sostenir, les que ens han de fer guanyar la batalla... Bar-

celona és una ciutat adormida, i jo he vingut a despertar-la. Aquestes eleccions del diumenge ho demostraran. Hi ha massa influència dels capellans, dels carques, dels cacics del torn pacífic ... Ho hem de capgirar tot, i per això ens han d'ajudar els treballadors. Però ¿com podem guanyar els treballadors, si no els sabem dir les coses que han d'engrescar-los?

Va tombar-se de nou a Pere Rojals.

- Fins ara, la manera com han fet "La República" anava bé: es tractava de lligar tota aquesta colla de vestals solterones del republicanisme, que només saben pensar en l'onze de febrer i resar a Sant Francisco Pi i Margall o a Sant Nicolàs Salmerón, que discuteixen sobre com ha d'ésser el Pacte o si el possibilisme és un pecat mortal. Heu fet tot el que heu pogut, no ens queisem. Però amb això no n'hi ha prou: totes aquestes vestals solterones - es complaïa a repetir la seva troballa - no són capaces de guanyar unes eleccions. Per a unes eleccions fan falta vots, i vots són homes i també són punys i les altres coses que tenen els homes.

Picava amb la mà closa damunt el taulell, Pere Rojals se'l mirava com fascinat, sense gosar dir un mot, amb la mateixa cara que faria una vella beata que sentís renegar de tots els sants el seu confessor.

- Les masses! Hem de conquistar les masses! ¿I amb això vol lem aconseguir-ho?

"La República" es desfullava damunt del taulell de les seves coberte de color crem, de les seves lletres clàssiques, de l'orla modernista del seu títol: la febre renovadora d'aquell home n'havia de fer una cosa nova, una eina revolucionària, una bandera de revolta i de triomf.

- Hem de canviar el format: fer-la més gran, com si fos

un diari. No tantes pàgines, perquè de vegades massa lletra menuda espanta. I més ninots. Dibuixos, caricatures de frares i majordones: això sempre agrada i omple. I fotografíes dels líders del republicanisme. Molts articles curts: sueltos, força sueltos, que denunciïn les coses que passen, els abusos de les autoritats, les maquinacions dels jesuïtes, l'explotació dels burgesos. Som un partit revolucionari, no és veritat?

Pere Rojals només sabia assentir.

- Doncs "La República" ha d'ésser un setmanari revolucionari!

Antoni va creure necessari d'intervenir:

- Un setmanari així, amb gravats, colors a la primera pàgina i molta remenderia, costarà bastant més que fins ara ...

- Ja ho suposo. Però això no vol dir res. Augmentarem el tiratge.

- I aleshores la factura pujarà encara més ...

- El senyor Bernat vol dir que, com que ens costa tant de pagar poques pessetes, si resulta més car ens resultarà encara més difícil ... - aclaria el secretari del Círcol.

- Això no és problema meu —— - digué, olímpicament, l'andalús.

- Però sí que és problema per mí, - insistí, somrient, Antoni.- Jo haig de pagar els meus obrers, i necessito cobrar les feines. No sóc cap capitalista, jo, li asseguro. Ni cap explotador del poble - es cregué obligat a afegir.

- La caixa del Círcol ha estat molt castigada amb aquestes eleccions ... Però demà hem de conrar d'un candidat. ¿Quan se li deu, fins ara?

- No gaire ... Unes sis centes pessetes. Però si cal canviar el format i posar clixés, tindrem noves despeses ...

- Rojals, porti-li demà mil pessetes. Però vostè ens ha de tenir feta una maqueta del setmanari. Hem de veure si ha entès el que vull ...

- Em penso que sí ... - El somriure d'Antoni s'havia fet més franc.

- Després, potser farem encara, abans del diumenge, alguns prospectes per repartir-los entre els electors ... Hem de carregar la propaganda ... Vostè s'hi veu amb cor?

Antoni obrí les mans, en el seu gest de total sinceritat.

- I tant, si m'hi veig amb cor! Tinc un taller magnífic, amb els millors avenços de les arts gràfiques. Puc fer tot el que calgui, i de pressa. Només pretenc de donar satisfacció als meus clients.

- Ja en parlarem. Avui ho discutirem amb la Junta Municipal. Els haig de remoure, els costums electorals de Barcelona! Hem de triomfar, Rojals, ens hem d'imposar al caciquisme i als carques que dominen en aquesta ciutat!

S'havia aixecat i, amb el jipijapa a una mà perorava:

- Hem de predicar la República, la República de tothom, però sobretot dels pobres! De les masses, vull dir - rectificà, dirigint-se als impressors.- De les masses, que ho comprenen tot, tothom, mentre els que els parlen siguin de bona fe i treballin per la Pàtria i per la Justícia!

I, amb una transició, digué a Antoni:

- Té una gran oportunitat, amic Bernat, si s'ajunta amb nosaltres i és el nostre impressor! Pensi que el dia de demà, amb el nostre triomf, quan la República sigui un fet, no oblidarem els que ens han ajudat en els temps de lluita.

- Estaré molt content si puc ésser-los útil! Comptin amb mi! - exclamà Antoni, encaixant amb l'eloqüent andalús.

I, mentre, amb Sebastià, acompanyava els clients a la porta, per a fer-los un darrer acatament, trobà manera de dir a mitja veu a Pere Rojals.

- Sobretot, amic, no s'oblidi demà de les meves mil pessetes!

Era un gust de parlar amb Antoni, quan l'home es desprenia del feix de les seves preocupacions. Sebastià ho reconeixia: el seu germà sabia viure. I li envejava aquella facultat d'aprofitar totes les possibilitats de cada moment, d'exprèmer el suc de totes les ocasions de gaudi i d'alegria, d'estar sempre obert a l'optimisme, i de poder rescabalar-se d'una hora d'angoixa o de sofriments amb un quart de benestar físic o de satisfacció moral. La visita de Rojals i el nou dirigent republicà amb la prometença tan relativa d'una aportació positiva en metàl.lic l'endemà, havia servit per a esvair els fantasmes del dia quinze. Adhuc el problema de la Pauleta i la seva ferrenya mare devia haver perdut acuïtat als seus ulls en aquells moments. En el moment precís, ja trobaria les frases directes i sentides, la tremolor de la veu, si calia el llagrimeig contingut per a convèncer de la sinceritat dels seus sentiments, de la seva irresponsabilitat davant d'un fet advers que feia que els homes casats no poguessin gaudir lliurement, innocentment, de l'amor de les noies belles. I, en aquells moments, Sebastià m'estava ben segur, Antoni seria sincer; com ho era quan, entre els espasmes conjugals d'una reconciliació ben guanyada després d'una escena de gelosia d'Isabel, li juraria amb veu patètica:

- Mai més, Isabel, mai més! Per la salut dels meus fills, per la memòria de la Clotildeta, t'ho prometo! Ets una santa, Isa-

bel, i jo un mal home! Però ara s'ha acabat: mai més, t'ho juro!

Els obrers havien plegat, i els dos germans, després de fer el pla per a la feina de l'endemà, feien un recompte de la jornada :

- ¿Què t'ha semblat, el nou director de "La República"?

- Impressionant, - contestà Sebastià.- Segons com, semblaves tu, quan fas un dels teus discursos.

- Vinga, home! Què pagaria, jo, per tenir la llàvia d'aquest home! En Jaume em deia l'altre dia que, els mítings republicans, ell s'ho menja tot. Porta molta empenta i em penso que arribarà lluny ...

- Lluny, en què?

- Home, en això de la política. Si t'ho prens com un ofici, com un negoci, pots fer-hi carrera, em penso.

- Vols dir? La política es fa a Madrid, i gràcies. Quan el senyor Sagasta o el senyor Silvela decideixen una cosa, poc els importa què en pensem a Barcelona. Ens envien els alcaldes, els governadors, els capitans generals ...

- Parles com els de la ceba. ¿Que has anat a cap dels seus mítings ?

- No. Si t'haig d'ésser franc, això de la política em ve de nou. Creus que és interessant de barrejar-s'hc?

- Ets un ciutadà, amb dret de vot, i hauries de saber de què va. Però a mi no m'hi emboliquis. De totes maneres, vull anar a algun míting d'aquests catalanistes, i també m'agradaria de sentir com s'ho manega aquest client nostre del jipijapa.

- Quan hi vagis, avisa'm. I ara, parlant d'una altra cosa: aquesta tarda he anat a veure la teva amiga.

- Quina amiga? La vídua Mallart? Amiga? No exageris, home!

Parlava enriolat i encuriosit. Li feia il.lusió de seguir de la vora una intriga amorosa entre el seu germà, tan reservat, i aquella dona que, en tantes coses, representava el seu ideal femení.

- Escolta, m'has de dir amb tota franquesa: ¿fins on has arribat amb Balbina?

- Ja li dius Balbina? Quina franquesa, noi! No tan lluny com tu: jo encara la tracto de Donya Balbina.

- No dissimulis. això no té res a veure. Recorda't que hi he anat perquè tu m'ho vas demanar. Era una visita de negocis, com si anés a veure el senyor Farrús o el doctor Rialp i Llana.

- Exacte! Una visita de negocis, només que força més agradables. I bé? Quins negocis has fet?

- He pres dues tasses de cafè i dues copetes de rom.

- Perfecte! Ja veus que valia la pena. Era bon cafè, oi?

- Un cafè excel.lent i rom del millor. Però no es tracta d'això. La vídua Mallart se m'ha insinuat ... d'una manera molt transparent, si jo no sóc un presumit inconscient.

- Em penso que no ho ets. Tira endavant.

- M'ha dit que havia estat al ball de disfresses del Liceu, i que havia ballat amb mi gairebé mitja nit.

- I és veritat? Bé ho duies prou secret!

- Fins avui no he sabut que fos ella. Anava disfressada de Colombina i feia molt goig. No sé les coses que dec haver-li dit. A la mitja part es va fer fonedissa.

- Es clar! Es una senyora decent! No podia pas quedar-se a la segona part! I ha hagut de dir-t'ho ella? Si l'hagués arribada a trobar jo, amb la careta posada, t'asseguro que li hauria faltat el respecte. No se m'hauria pas escapolit, com les altres vegades!

Sebastià va mirar-se el seu germà. Li havia sortit l'ex-

clamació del cor ¿Volia dir que fins aleshores la vídua Mallart l'havia mantingut en un joc molt difícil d'estira-i-arronça, excitant-lo i després fent-lo glatir, però sense perdre mai el cap?

- Doncs jo no la vaig conèixer, ja t'ho he dit. Ella sí, pel que m'ha dit.

- Li agrades, és clar. Ets jove, solter, fas goig ...

- ¿I això què vol dir?

- Home, tira al dret!

- Aviat està aconsellat, això! ¿No hi has tirat, tu, algunes vegades? ¿I quin resultat t'ha donat?

- Cap, t'ho asseguro, i prou greu que em sap. Però amb tu és diferent.

- Sí, ja m'ho has dit: sóc solter, jove i ben plantat. I què més? Es l'avantatge que tinc sobre teu, oi? ¿Vol dir que em vol per marit?

- Qui sap! No es pot mai dir per endavant. Prova-ho, i ho sabràs.

- Em convides a un joc molt perillós. I ella en sap molt de jugar.

- Amb el foc! Explica-m'ho!

- Mal germà! I m'hi deixaries casar sense remordiments?

- Remordiments, de què? De donar-te una múvia rica, bonica i que tot just deu tenir cinc o sis anys més que tu? Jo pogués estar al teu lloc!

I es posà a riure d'una manera tan franca, tan oberta, que Sebastià no pogué més que imitar-lo. S'aixecà i guaità el rellotge:

- Tu! Les nou, ja. La mama ens renyarà, si arribem tan tard a sopar.

Semblava que les eleccions, aquell cop, desvetllessin més interès que d'altres anys. Potser ho feia l'activitat que aquell tribú andalús del jipijapa desplegava, d'una manera mai vista, en la campanya electoral dels republicans. Els vells líders de les diferents branques locals, advocats amb un bon bufet, professors o metges progressistes, es veien desbordats per l'oratòria convincent, seductora, engrescadora d'aquell nou vingut. Sebastià havia assistit, amb Antoni, a un dels mítings finals de la campanya, i havia vist com el públic, homes de gorra en la seva majoria, vibrava i s'entusiasmava amb els períodes exaltats del tribú. Era a les masses, realment, a llur imaginació impressionable, a llurs energies contingudes, que s'adreçava el nou cabdill del republicanisme. Igual que "La República" en la seva segona etapa, aquella oratòria no es parava pas en escrúpols d'exactitud, en respectes de bona fe als adversaris o a llurs doctrines. Calia vèncer i, per a això, atacar. I ell atacava, amb fúria de brau andalús, sense esperar que agitessin davant dels seus ulls cap drap vermell. Era ell mateix, al contrari, qui l'agitava, com una bandera de revolta, per a fascinar les masses, aquelles masses que poc a poc s'anaven inflant, guanyant volum, polaritzant els afanys insatisfets, les velles rancúnies, les teories vehements que un dia s'havien expressat, per obra d'uns exaltats, en el gest de llançar una bomba mortífera o de disparar contra un governant odiat. El republicanisme, per la gràcia d'aquell orador vingut d'Andalusia, descobria els obrers, els armava amb noves consignes, els feia conscients de llur força. Hi havia hagut una vaga de tramvies, cosa mai vista. La unió dels treballadors, que era llur arma més poderosa, faria miracles. I el tribú afalagava les velles societats de resistència, les orga-

nitzacions naixents que defensaven un socialisme científic o un anarquisme ple d'il.lusions. Tot allò eren les masses, les masses que ell necessitava per a les seves victòries electorals, per a anar guanyant, etapa darrera etapa, en una cursa que no pot pas ésser gaire llarga, aquella República que havia de dur la salvació de tots els mals, la regeneració de la vella Espanya caduca, l'anivellament de totes les desigualtats, la compensació de totes les injustícies: la República.

Sebastià veu al seu voltant, en la penombra de la sala de teatre de centre de barriada, com els homes de gorra vibren a l'unissó d'aquella veu sonora de gerundis i d'adjectius sumptuosos, que fulmina imprecacions i sarcasmes, que promet i demana. I comprèn que la política por embriagar com un vi de la terra ric en graus i en saó. Endevina que treballar les masses pot ésser tan exaltador com remoure amb una eina lleugera una terra plena de tresors. La veu càlida d'accent andalús parla de les glòries del passat, i aquells homes que no saben de llegir fremeixen en sentir aquelles gestes desconegudes; enumera els herois i els màrtirs de la lluita secular contra la superstició i la tirania, i en aquelles ànimes els noms es fan carn i sang de voluntat; pinta un quadre reslista de les misèries d'avui, en contrat amb l'albada esplendorosa que serà demà, i aquell sol que qui sap si veuran apuntar escalfa ja els cors d'aquella gent avesada a treballar molt i a esperar poc.

En sortir, Antoni diu:

- En sap molt. Els arrossegarà allà on vulgui. Però només és un arrenca-queixals.

¿Estarà la veritat, la raó de la política en l'altre camp que s'ha llançat a la batalla amb la mateixa passió, amb igual entusiasme renovador? Sebastià s'ho pregunta, en l'ampla sala on, amb les seves paraules de cada dia, en la seva mateixa llengua, uns altres oradors encenen l'entusiasme de l'auditori parlant de la història, de les figures oblidades d'uns segles llunyans, però també, sobretot, dels drets del present, dels greuges contra un estat que només sap viure de fracassos, d'una capital burocràtica que absorbeix la riquesa i el treball de la perifèria. Els oradors manegen xifres, dades de contribucions i poblacions respectives; parlen d'aranzels i proteccionisme; critiquen la mala administració municipal, la instrucció pública insuficient, les falles d'un govern que només pensa en anar perpetuant la seva vida indolent. Reciten versos, que de cop prenen un relleu, una vibració de veritat com poques vegades li han semblat tenir les poesies que coneix:

Escolta, Espanya, la veu d'un fill
que et parla en llengua no-castellana;
en 'questa llengua pocs t'han parlat,
en l'altra massa!"

i li sembla de sentir en el seu esperit l'esqueixament desil.lusionat d'aquell dinal "Adéu, Espanya!", que l'orador subratlla amb tota la seva veu. Sent dir i repetir un nom. Catalunya, i parlar de catalanisme. I un home eixut, jove, de barbeta retallada tan negra com els seus ulls, martelleja les seves afirmacions amb una veu potent, freda com la demostració d'un problema de matemàtiques, però que sap prendre roentors d'espasa que surt de la fornal. I la gent que el volta: menestrals, estudiants, botiguers,

dependentets i empleats, gent comell i que deu pensar i sentir com ell, vibra i s'engresca amb aquella veu que promet la victòria, només que les regles de la batalla siguin rigorosament observades, que parla d'eleccions com d'una campanya bèl.lica, i dóna instruccions d'estat major, precises i infal.libles.

Sebastià té la sensació que ha vist nèixer dues forces que es disputen l'ànima de la seva ciutat, la dominació d'allò que en el llenguatge del cabdill andalús són "les masses". Dues forces ben arrelades dintre el substràtum de Barcelona, que volen escombrar-ne les formes caduques que han estat imposades per un segle dinou cansat de convulsions i trasbalsos.

- Desenganya't, noi! Ja ho veuràs: diguin aquests el que vulguin, serà en Pantorrilles qui s'ho emportarà, el diumenge. Potser el Doctor Robert podrà sortir-se'n, perquè al capdavall ell també fou alcalde i la gent se l'estima ...

- iii I és mig sitgetà, com nosaltres, oi?

- Exactament. Però els altres, res. El catalanisme és una expansió de poetes i d'historiadors, no pot ésser cap partit polític. El dia que tinguin les barraquetes d'un senyor Planas i Casals o d'un senyor Comas i Masferrer, ja en parlarem!

- I els republicans? No creus en les masses del nostre client?

- Les masses? Els compraran els vots a dues pessetes i no es recordaran de res del que els ha dit l'amic del jipijapa. Ja m'ho sabràs dir el diumenge que ve! Votaràs, tu?

- Sí. Vull votar.

A darrera hora, s'havia decidit. I després de deixar la seva papereta ben plegada a dintre l'urna de vidre, en el col.legi municipal llardós i ombrívol, va anar a les seves rutines dominicals: les caramboles amb uns companys, el dinar a casa de Carme i Jaume Trèmols - i aquella tarda seria ell, per especial encàrrec del seu cunyat, qui duria la muller i les noies al cinematògraf de Can Napoleón, i la nit a un ball on havia de trobar, lliure de tota preocupació, el seu germà i la noia de l'olivaire.

L'endemà, dilluns, fou en Jaume qui li explicà els resultats de la contesa electoral. Havien sortit edicions especials dels diaris dels guanyadors.

- ¿Qui ho hauria dit, oi? - comentà el valencià, assenyalant els grossos titulars i les xifres triomfants.

- No us ho esperàveu, vós?

- No hauria dit mai que el caciquisme tingués tan poca força. Mireu-vos-ho bé: entre els catalanistes i els republicans tenim més del doble de tots els vots que han pogut arreplegar "els altres" amb totes les traces i manyes.

- ¿Però això que hagin sortit els quatre presidents, us sembla un bon senyal, o què? ¿Què en pensen els vostres amics del Círcol?

- O, més aviat estan contents. Diu que amb els catalanistes ja se les hauran quan convingui. I ja has vist que l'andalús ha sortit diputat. S'ha fet l'amo.

Amb el to de la seva veu, Sebastià endevinà que el nou cabdill no era sant de la devoció del maquinista. Arribava en Peret, mastegant la seva cigarreta.

- ¿I vós, què en penseu, de les eleccions d'ahir? Esteu

content?

- Això aquest, que és de l'olla ... Diu que anirem tan bé, que la reina ve i el diari ho porta ... Apa, anem a treballar, que tot el que t'hagi de donar aquest del jipijapa em penso que ja ho tens fa temps.

Sebastià es quedà sol a la botiga, mentre les màquines començaven a rutllar. Li semblà que ell sí, que estava content.

- - -